

The Seeds of Servas

Het verhaal over het ontstaan van Servas door Bob Luitweiler
Nederlandse vertaling door Heleen Hoek en Marcel Steenbergen - 2026

Eerste druk 1999 Bob Luitweiler
Oorspronkelijke titel *The Seeds of Servas*

Inhoudsopgave

Inleiding	2
De aankomst	3
Een vorige reis.....	3
Leren van verschoppelingen	3
Wakker worden.....	5
Een gestroomlijnde stad	6
Een gezellig land.....	6
Lessen op weg naar Finland	7
Twee Servaszaadjes geplant	8
De universele geest.....	9
Pacifist: to be or not to be	10
Leren van sociale bewegingen	11
Onderwijs voor vredesopbouwers	13
Duitsland: down but not under.....	13
Servas komt tot leven	14
Zaden van oorlog	14
Het planten van zaadjes.....	16
Achterdochtige bureaucraten, vriendelijke Engelsen, moeilijke Amerikanen.....	18
Culturele bruggen bouwen	18
Kale grond.....	18
De vele gezichten van onderdrukking	18
Grote families zijn er nog steeds.....	19
Onvriendelijke burenen	20
Een schuur bouwen	20
Een juweel in een wereld.....	21
Samenwerking zonder hart.....	21
Ontsnapping naar nieuwe werelden	22
Een Bedouinen-haven	22
Vagebond onder pelgrims.....	23
Pakistan.....	23
Burenen en toch werelden apart	24
Indiase versus rationele logica	24
Spiritueel ontwaken	25
Het land van Gandhi.....	25
Eerste internationale Servas-conferentie	28
De toekomst van Servas.....	29
Conclusie.....	30
Dankbetuiging.....	31

Inleiding

Bob Luitweiler (ca. 1948)

Dit verhaal gaat over het begin van Servas, maar ook over mijn bewustwording tijdens een trage reis van Noorwegen naar India over land. Confrontaties met verschillende culturen veranderden mijn gekleurde blik door een vaak kristalhelder zicht. Een steeds dieper bewustzijn door onderdompeling in diverse levenswijzen schudde mijn vastgeroeste aannames door elkaar. Vanuit grijs tinten barstten plotseling regenboogkleuren los in mijn bewustzijn. Bevrijd van de ketenen van mijn opvoeding en in een klassieke Amerikaanse mentaliteit begon ik te kijken met het perspectief van een wereldburger. De menselijke gemeenschap kwam tevoorschijn als een magische lappendeken van levensstijlen en manieren van denken en leven: als een tapijt van ontelbare ontwerpen dat zich voor me ontrolde.

Ik veranderde geleidelijk van toerist die vergezichten in zich opneemt in een reiziger die actief op zoek gaat naar de kern van culturen. In het begin zijn de subtiele veranderingen in denken en observeren onmerkbaar. Langzaam ontdekte ik dat een passieve open geest is opgebloeid tot een nieuwsgierige bloem die verlangt naar bestuiving. Terwijl ik leerde luisteren met empathie, werden de meest ingetogen personen in verre uithoeken van de wereld mijn mentors. Ze sleepten me mee naar onbekende gedachten en inzichten. Ik was geen toerende toeschouwer meer die naar binnen keek, maar een deelnemer die genoot van vele manieren van leven.

Deze herinneringen gaan over een ontdekkingsreis nog zonder de voordelen van een Servas-netwerk van vriendelijke hosts. Maar de onvoorstelbare beloningen, levensverbeterende inzichten en ervaringen die ik vijftig jaar geleden ondervond, wachten nu op elke Servas-traveller, die onderweg wordt geholpen door gastvrije hosts. Wat een gemak! Dit verslag beschrijft het geleidelijke loslaten van ingeroeste vooringenomenheid en vooroordelen toen een jonge man zichzelf toestond zich te mengen met de mensen die hij tegenkwam; hun harten en hun verlangens te voelen; om zelfs een glimp van hun ziel op te vangen.

Misschien omdat duidelijk was dat ik me nooit superieur voelde aan een van hen, verwelkomden volslagen vreemden me alsof ik deel uitmaakte van hun gemeenschap. Met daden in plaats van woorden probeerde ik hen empathisch te benaderen en hen te vertellen dat ik ze als belangrijke en waardevolle personen beschouwde die veel kennis met mij konden delen. De wetenschapper of journalist die zijn studieonderwerpen alleen als objecten ziet, bouwt een muur om zichzelf heen. De mensen die hij bestudeert worden eerder gezien als 'stukjes in een puzzel' dan als 'warm-voelende naasten'. Vaak werd ik behandeld als een zoon die na een lange reis thuiskwam. Zelfs de politieagent in Skoplia die me moest arresteren, nodigde me uiteindelijk uit om bij hem thuis te komen logeren. Het hoofd van de politie in Tunesië, waar ik werd opgepakt omdat ik een oorlogsgebied betrad, nodigde me uit op de thee.

Dit is het verhaal van drie reizen in één die de zaadjes voor Servas hebben geplant. Ik heb geleerd van bijzondere sociale bewegingen en de waarde ontdekt om je te verliezen tussen verre volken die onmiddellijk ophielden vreemden te zijn. Nu ik na vijftig jaar terugkijk, stroomt mijn hart over van vreugde als ik terugdenk aan de vriendelijkheid, de behulpzaamheid, het geduld en de vrijgevigheid die ik bijna dagelijks ontmoette als zwerver. Noem het een pelgrimstocht naar de ziel van de mensheid. Mijn tempel was de wereld, mijn medeparochianen de menselijke familie, mijn bijbel de verhalen over het leven van mensen in alle sociale lagen.

Dit verhaal gaat over mijn reis naar India en terug, het eerste hoofdstuk in het leven van een zoeker. Sinds de oprichting van Servas hebben vele anderen soortgelijke avonturen beleefd, elk op hun eigen unieke zoektocht. Welke ervaring kan meer vervullend zijn dan een pelgrimstocht naar de ziel van de menselijke familie? Bijna 15.000 hosts over de hele wereld staan klaar om je te helpen op je ontdekkingsreis.

De aankomst

De reling van het schip stond vol backpackers die hun eerste blik op Europa wierpen toen we op een stralende zondagochtend in juni 1948 het Oslo Fjord invoeren. De mensen die uit hun kleine huisjes stroomden om blij naar ons te zwaaien, gaven ons het gevoel dat we thuiskwamen. Het contrast met onze korte stop in Southampton was verbluffend. Daar moesten we voor anker in de haven omdat alle pieren waren verwoest. Ik had vol ongeloof gekeken naar het geraamte van de oude kathedraal. De wirwar van stalen balken van nieuwere gebouwen zag eruit alsof een onaardse kracht ze in elkaar had gedraaid met de woede van een boos kind dat uit irrationele frustratie zijn speelgoed vernielde. De aanblik van de chaos bracht mijn gedachten terug naar de inkomende V1's die over Het Kanaal raasden en het geschreeuw van mensen onder de brandende en afbrokkelende gebouwen.

De pittoreske Noorse kust was een vriendelijker wereld, in geen enkel opzicht het door oorlog verscheurde Europa dat we verwachtten. Voor velen van ons was het alsof we in een sprookjesland belandden. Geen lelijke reclameborden, geen druk autoverkeer, geen autowrakken of resten van verlaten fabrieken die het landschap ontsierden. Centraal-Oslo was een schone gezellige stad met boulevards, smalle straatjes en kleine vriendelijke winkeltjes. Nog opvallender waren de gezond-ogende mensen van alle leeftijden die eruitzagen alsof ze moeiteloos een wandeling van tien kilometer op het platteland konden maken.

Op zaterdag kon de grote bus zich maar net een weg banen door de menigte fietsers die de smalle straten van Oslo bevolkten. Zonder ook maar één auto leek het alsof de hele stad op weg was naar een weekend op het stralend zomerse platteland, sommigen naar zomerhuisjes, sommigen naar familie op het platteland, velen om te kamperen. Na een paar dagen begon ik een affiniteit te voelen met deze trotse natuurminnende mensen die hun bossen, fjorden en duizenden kusteilanden in stand hielden en koesterden, ondanks hun stille afstandelijkheid. Het was geen consumptiemaatschappij met kaalgekapte berghellingen en resorts die de kustlijn bedekten.

Een vorige reis

Zo begon mijn tweede levensveranderende bezoek aan Europa. De ervaringen van mijn eerste reis lagen nog vers in mijn geheugen.

Ik herinnerde me hoe dat kleine vrachtstoomschip hevig stampte in de ruwe februari-zee en bijna enkele passagiers overboord gooide. Maar het was niet het schommelende schip dat me veranderde. Een paar maanden Frans studeren in Zwitserland brak mijn zelfgenoegzame Amerikaanse mentaliteit af. Het gezelschap van jeugdige medekampeerders uit heel Europa opende mijn ogen. Voetbaluitslagen en raceauto's hadden niet hun belangstelling. Een Frans middelbare schoolmeisje stelde zich voor door te vragen: "Hoe sta jij tegenover politiek?". Mijn beperkte Frans dwong haar om de vraag anders te stellen: "Ben jij socialist, rechts, communist of anarchist?" Toen ik haar vertelde dat ik in democratie geloofde omdat ik die politieke ideologieën nauwelijks begreep, gaf ze het op. Ik zie nog de gepijnigde uitdrukking op het gezicht van de medekampeerder uit Italië toen ik hem naar Mussolini vroeg. Mijn 16-jarige kamergenoot werd teruggeroepen naar Spanje om mee te vechten in de Spaanse revolutie. Op weg naar huis kwam ik door Duitsland waar zelfs Bulgaarse jongens in de jeugdherberg uniformen met hakenkruizen droegen en de Hitlergroet brachten toen ze zich aanmeldden. Op dat moment had ik er geen idee van dat Europa op de rand stond van een nieuwe slachting. Ik realiseerde me echter hoe beschermd mijn jeugd was geweest en hoe geïsoleerd van de wereld mijn medestudenten waren. Elke ervaring schudde mijn denken wakker. Zo was ik goed voorbereid om onder de oppervlakte te kijken, toen ik in mijn tweede buitenlandse reis langzaam van Scandinavië naar India reisde.

Leren van verschoppelingen

In 1942 weigerde ik als een door Gandhi geïnspireerde gewetensbezwaarde om in de Tweede Wereldoorlog te vechten. Ik maakte niet alleen bezwaar tegen het doden, maar ook tegen de regering die dacht het recht te hebben jonge mannen te dwingen elkaar te doden. Er zijn betere en effectievere manieren om despotisme te stoppen dan barbaars oorlogsgeweld. Het vinden van andere benaderingen was nog een doel van mijn veldstudies. Ik koos ervoor om mijn gevangenschap te zien als het geschenk van de Amerikaanse regering om

een seminar in criminologie te volgen. Alle onkosten werden betaald, inclusief kost en inwoning en er waren honderden kandidaten die stonden te popelen om geïnterviewd te worden.

Voor een wandelaar en liefhebber van open ruimtes was de opsluiting geen pretje. Ik herinner me dat ik door de tralies naar de mooie heuvels van Connecticut keek en ervan droomde hoe het zou zijn om daar te wandelen. Het gaf me echter voldoening om van deze ervaring te leren in plaats van mijn opsluiting te betreuren. De bewakers leken geïrriteerd door mijn vreugde, ik moest me immers berouwvol en gestraft voelen.

Toen ik mannen als gekooide wilde dieren in hun cel zag zitten, voelde ik me behoorlijk boos. Hoe kan het dat een land dat zichzelf vrij en beschaafd noemt, mensen in kooien stopt? Hoewel beide gevangenissen waar ik heb gezeten modelgevangenissen waren, probeerden sommige gefrustreerde gevangenen zelfmoord te plegen.

Twee jaar in twee verschillende federale penitentiare inrichtingen (Oanbury, Connecticut en Ashland, Kentucky) hebben me nooit gecorrigeerd, maar hebben van mij een vastberadener sociaal-hervormer gemaakt. Ik kreeg de kans om tussen de verschoppelingen van onze samenleving te leven en er vrienden mee te worden. Het waren zonen van arme immigranten, berooide plantage-arbeiders uit Puerto Rico, Afro-Amerikanen die in de sloppenwijken opgroeiden, Kentucky Mountain Moon Shiners en een paar goed opgeleide oplichters. De verhalen over de gebroken levens van deze verschoppelingen die de regering veel minder hadden beroofd dan de ambtenaren die de gevestigde orde runden, konden een hartverscheurend boek opleveren. De wereld door hun ogen zien was een openbaring voor alle sociaal bezorgde dienstweigeraars. We waren geschokt toen we zagen hoe ons rijke land veel van zijn armen en minderheden in de steek laat. Hoe het miljoenen dollars verspilt door hen te straffen, in plaats van hen te helpen zich aan te passen aan een productief leven. Dat zou veel minder kosten en een gevoel van medeleven uitdrukken in plaats van straf.

Net zo waardevol was het om te leven tussen de creatieve geesten van de andere gewetensbezwaarden die leiders waren in hun vakgebied. Velen waren visionairs op verschillende gebieden in het onderwijs en sociale verandering, maar nu allen gecriminaliseerd door een gewelddadige regering. Opmerkelijk was hoe we ons gevangenisleven in constructieve bezigheden veranderden. Beroemde boeken werden illegaal geschreven en door de achterpoort naar buiten gesmokkeld. Amold perfectioneerde zijn Arabisch terwijl hij met een Arabische gevangene over de binnenplaats liep en werd later hoofd van een taleninstituut in het Midden-Oosten. Bill, of was het zijn broer Fred, begon zijn studie medicijnen in het gevangenisziekenhuis. Fran ging 's nachts op de generatoren te letten zodat hij in afzondering kon studeren als een monnik in zijn cel. Hij werd een bekende religieuze leraar. Bob en Steve werden timmerlieden en bouwvakkers op de boerderij. Jim, een pastor van buiten, werd pastor voor de andere gevangenen. Een andere pacifist probeerde de bewakers te organiseren in een vakbond. De Afro-Amerikaan Bayard verbaasde de racistische en ongeletterde Kentuckianen met zijn alfabetiseringscursussen op hoog niveau op de educatieve afdeling. Ik leerde Esperanto uit een boek en begon een Esperantoklas. Daarna begon ik een sociologieseminar waarvoor we andere gevangenen uitnodigden om als bronnenmateriaal te fungeren.

Ik deed waardevolle ervaring op met werk op de boerderij en in de bouw. Daarna leerde ik als conciërge om snel de slaapzaal en wasruimte van vijftig man schoon te maken, zodat ik maximaal tijd voor studie overhield. Het leven daar was voor veel gewetensbezwaarden een spontane en stimulerende plek waarin we elkaar als bronnenmateriaal gebruikten. Voor sommige gevangenen is de gevangenis een misdaatschool, voor ons werd het een stimulerende leerschool.

De creatieve uitlaatkleppen die gevangenen ontdekken zijn legio. Een pacifistische uitvinder in een andere gevangenis maakte een elektrisch broodrooster met materialen uit de bezemkast terwijl hij in eenzame opsluiting zat. Hij liet zichzelf uit zijn cel en in de bezemkast met sleutels die hij maakte uit platgemaakte lepels die hij sleep aan de poten van zijn bed. Er was een kunstenaar die boetseerwerken maakte in de isoleercel, daar waar alles van je wordt afgenomen. Hij boetseerde met een mengsel van zijn dikke haverhoutpap en schoon toiletpapier.

Maar sociale leiders van buitenaf worden niet in slaap gesust als ze in de gevangenis zitten. Belaagde gevangenisdirecteuren werden klem gezet tussen racistische gevangenen en anti-segregatie pacifisten. Eerst kregen we toestemming voor interrassiale eetzones. Toen drongen we aan op desegregatie in de slaapzalen.

Het ergste voor de bewakers was de manier waarop elke foute zet van de gevangenisleiding bliksemsnel leidde tot lastige vragen in het Amerikaanse Congres. Onze post werd gecensureerd en onze bezoeken beperkt, maar het nieuws ging snel rond via een netwerk van bezorgde, politiek-actieve mensen.

In Lewisburg, Pennsylvania was de directeur erg voorzichtig geworden met hoe hij de gevangenen behandelde. De gevangenisbevolking was zo goed georganiseerd dat elke oneerlijke zet kon leiden tot een geweldloze staking in de hele gevangenis. Een andere federale gevangenisdirecteur zou hebben gezegd: 'Och, wat hadden we het vroeger goed met smokkelaars en bankrovers, toen we niet met die verdomde gewetensbezwaarden te maken hadden'.

Wakker worden

Als iemand me, toen ons schip richting Noorwegen voer, had verteld dat ik voorbestemd was om zaadjes te planten die zouden uitgroeien tot een wereldwijde beweging, zou ik hebben gelachen. Ik was daar helemaal niet mee bezig.

Ik was niet naar Europa teruggekeerd als toerist, maar wilde een zoektocht naar kennis beginnen. Finland zou mijn eerste "seminar" worden. Een klein jaar aan het Antioch College en daarna de opsluiting als dienstweigeraar waren genoeg om te beseffen dat sociologie beter geleerd kan worden in het leven dan in de academische wereld, hoe gekwalificeerd de boeken en professoren ook waren. Leren in een ivoren toren was te vaak een surrogaat voor contact met de dynamiek van de mensenwereld - de arbeiders, minderheden, vluchtelingen en snel veranderende samenlevingen.

Ik begon een cursus sociale dynamiek: wat zorgt ervoor dat samenlevingen opbloeien? Wat doet andere uiteenvallen? Wat zijn de diepere oorzaken van onrechtvaardigheid, vervreemding en vooroordelen die tot oorlog leiden? Bovenal wilde ik weten welke bewegingen het meest succesvol waren in het kweken van een sterk sociaal bewustzijn onder gewone mensen. Ik was op zoek naar stevige fundamenten voor een niet-agressieve democratische samenleving. Ervaring en studie van sociale bewegingen hadden mij ervan overtuigd dat dit de beste weg was naar de ontwikkeling van een rechtvaardiger sociaal systeem.

Voor mijn syllabus tijdens deze reis wilde ik drie onderwerpen diepgaand te bestuderen:

- De Deense Volkshogescholen, die al bijna een eeuw lang een educatieve aanpak laten zien voor het stimuleren van sociale verantwoordelijkheid bij plattelandsjongeren;
- De Israëliische Kibbutzim voor hun brede ervaring met wonen in communes;
- De Gandhiaanse beweging om te zien of deze geslaagd of mislukt was in het verspreiden van de filosofie van geweldloosheid in India.

Maar deze doelen bleken slechts hoogtepunten te zijn in een vier jaar durende reis naar India. Wat bleek, ik was op weg naar een uitgebreide levenslange opleiding die onder andere sociologie, politieke wetenschappen, etnologie, taalkunde, economie en culturele psychologie omvatte. In tegenstelling tot de andere passagiers, meestal studenten op een zomers uitstapje, ondernam ik een speciale zoektocht.

Mijn eerste reis was voor mij een duik in de grotere wereld. Hij gaf me een ander perspectief. Het bijwonen van Quakerbijeenkomsten richtte mijn aandacht op vrede en versterkte mijn overtuiging dat een wereld zonder oorlog mogelijk was. Na een jaar op het Antioch College begon ik samen met een paar andere studenten een kleine coöperatieve boerderij die meer ideeën dan gewassen kweekte.

En tijdje plukte ik als migrantenarbeider snijbonen in Florida en leerde er veel meer dan sociologieboeken en een paar jaar colleges me zouden hebben geleerd. Ik werkte en leefde als een migrant en luisterde naar hun verhalen en hartzeer terwijl we zij aan zij werkten. Ze hadden geen idee dat ik daar was om van hen te leren in plaats van vijftientwintig cent per uur te verdienen op de sorteerband of voor het plukken van een bushel (red. ong. 25 kg) snijbonen.

Voordat ik vertrok, leerde ik een beetje Deens door hun keelklanken na te doen via een bandje, totdat ik keelpijn kreeg. Helaas klonken mijn zinnen zo goed dat lokale mensen dachten dat ik een Deen was. Aangezien alle opgeleide Denen Oslo-Noors verstaan, antwoordden ze in rap Noors waar ik geen woord van kon raden. Ik ging dan maar in de richting die ze me wezen. Zodra ik een hoek om was, vroeg ik het dan opnieuw. Na een week Oslo fietste onze groep Amerikanen langs het Oslo Fjord en over de uitgestrekte en meestal open velden van Zweden. Op een dag zagen we plotseling tot onze verbazing een klein-formaat stoomboot in het weiland

voor ons opdoemen. Het piepkleine schip dat zich door tunnels en over viaducten wurmde leek meer op een pretparkattractie dan op het passagierscruiseschip dat het was. Zonder aarzelen kochten we kaartjes en al snel gleden we geruisloos door smetteloze velden, met aan weerszijden graanschoven. Op sommige plekken keken we honderden meters omlaag naar wegen die er onderdoor liepen. Het leek alsof we in de lucht zweefden. Er waren nauwelijks auto's op de weg. Wel veel kristalheldere meren waarin we ons konden opfrissen. Jeugdherbergen maakten het elke nacht tot een paradijs voor fietsers.

Een gestroomlijnde stad

Het binnenvaren van Stockholm met zijn glimmende gebouwen die schitteren in de zon en naakte kinderen die in de parken en fonteinën spelen, was het volgende magische tafereel. De jeugdherberg bevond zich in de historische wijk waar smalle straatjes kronkelden tussen middeleeuwse gebouwen. Bruggen reikten over heldere waterwegen die de oude stad verbonden met andere eilanden en het vasteland. Vlakbij het hostel lag de oude stad als een soort sprookjesachtig dorp. Elk gebouw was een artistieke creatie uit een eerder tijdperk toen ambachtslieden, trots op hun vaardigheden en met een sterk gevoel voor ingehouden schoonheid, een stukje van hun ziel in de deuren en raamkozijnen van elk huis en elke winkel legden. Stockholm was een contrast van culturen en politieke ideologieën in een nieuwe en oude stad: enerzijds monumenten van een aristocratisch land en anderzijds een socialistisch egalitarisme. Achter de grote regeringsgebouwen uit vroegere tijden lagen lange straten met identieke gebouwen. Daarin waren piepkleine appartementen die nauwelijks plaats konden bieden aan de stroom gezinnen die uit het hele land naar de nieuwe geïndustrialiseerde stad migreerden. Mijn vrienden, maatschappelijk werkers, klaagden dat de regering had geprobeerd om het gezinsleven te stroomlijnen door speciale activiteiten voor kinderen te creëren, andere voor moeders, andere voor vaders en weer andere voor ouderen. Deze bezorgde maatschappelijk werkers vonden dat de programma's ertoe leidden dat gezinnen uiteenvielen. Toen ik een professor in sociale wetenschappen later vroeg naar deze trend, leek hij er nooit over te hebben nagedacht. De toestroom naar de stad was zo groot dat gezinnen vijf of zes jaar moesten wachten om een krap appartement te krijgen. Kinderen die mazelen, de bof of andere kinderziektes hadden moesten naar kinderziekenhuizen om broertjes en zusjes niet te besmetten. In de krappe appartementen kon ook geen extra familielid worden ondergebracht. Toen ik een nacht bij een familie mocht logeren, sliep ik op een matje met mijn voeten in de keuken en mijn hoofd in de hal. Mensen moesten over me heen stappen.

Een gezellig land

Nadat mijn laatste metgezel was teruggekeerd naar de VS, kreeg ik werk bij een Deens gezin. Het werk als boerenknecht tijdens de oogst leerde me meer over het Scandinavische leven. Omdat niemand op de boerderij een woord Engels kende, oefende ik Deens. De invloed van Angelsaksisch viel me op. Ik ontdekte hoeveel termen van dit plattelandsdialect dichter bij het Engels stonden dan het Kopenhaags-Deens, de taal die ik van mijn geluidsopnames had geleerd.

Het was gebruikelijk dat de boerenknechten bij de familie inwoonden. Met uitzondering van de gemotoriseerde dorsmachine werd al het werk met de hand of door paarden gedaan. Hun werkwijze was echter zo rustig dat we niet uitgeput waren na negen uur op de oogstvelden. Door dit werk op de boerderij leerde ik Deens terwijl ik betaald werd. Mijn hotst waren vooral geamuseerd toen ik naar de keuken wilde om te helpen met de afwas en ook toen ik het pas geïnstalleerde toilet gebruikte in plaats van achter de koeien te gaan staan, zoals alle mannen deden. Wat mijzelf betreft, ik was geschokt toen, na het gezellige oogstdiner, alle overgebleven groenten die voor het feest waren verbouwd, aan de koeien werden gevoerd. Onze gewone maaltijden daarna bestonden uit vlees en aardappelen. Je krijgt een veel beter idee van het gezinsleven dan tijdens een "bezoek" van twee dagen, zelfs als je maar een paar weken op deze manier meewerkt. Op een avond tijdens het eten begon de vierjarige dochter zachtjes aan het haar van haar zesjarige zusje te trekken. Het oudere meisje duwde haar hand zachtjes weg. Ik hield mijn adem in en verwachtte het soort bozige conflict dat zo vaak voorkomt in Amerikaanse gezinnen. Papa zei alleen met een stevige stem. "Hou op." Een klein voorval dat nauwelijks het vermelden waard is, maar ik vond het veelzeggend omdat ik in mijn tijd in Denemarken maar één ernstig conflict heb gezien dat te maken had met onenigheid tussen kinderen of tussen

kinderen en ouders. Door het observeren van verschillende culturen en levenswijzen gedurende vele jaren reizen, heb ik ontdekt dat je, door onopvallend te kijken hoe kinderen en ouders conflicten oplossen, een buitengewoon inzicht kunt krijgen in de psychologie van een gemeenschap. Kleine voorvallen weerspiegelen de mentaliteit van de gemeenschap, hun autoritaire of democratische mentaliteit, hun voorkeur voor geweld of zachte overreding, hun geduld of opvliegendheid. Er lijkt zelfs een correlatie tussen de manier waarop deze kleine incidenten worden opgelost en het soort regering dat een land heeft - tenzij het een land is met veel botsende culturen.

Buitenstaanders die denken dat Scandinaviërs op elkaar lijken, hebben het helemaal mis. De Zweden zijn geweldige mensen als je ze leert kennen, betrouwbaar in elk opzicht en echte industriële vernieuwers die geven om het welzijn van hun gemeenschappen, hun mensen en het milieu. Hoewel ze een hogere levensstandaard per hoofd van de bevolking hebben dan Amerikanen, gebruiken ze minder energie per persoon. Misschien zijn ze introvert en niet altijd flexibel omdat ze generaties lang ver uit elkaar leefden in een land aan de noordelijke rand van Europa. Hun Deense neven en nichten daarentegen, die dicht op elkaar wonen in een land met intensieve landbouw en compacte dorpen, behoren tot de vriendelijkste en meest spontane mensen ter wereld. Op een regenachtige dag bijvoorbeeld, toen we op zoek waren naar de jeugdhoeve waar we ons konden omkleeden, vertelde een meisje aan wie we de weg vroegen ons dat haar oom, een rechter, ons wilde uitnodigen. We deden onze natte modderige kleren uit en namen een warme douche in zijn schone badkamer. Daarna dronken we thee met de familie alsof we oude vrienden waren. De Denen vinden hun land gezellig. In die tijd was het dat ook echt.

Lessen op weg naar Finland

Dat de oversteek van Zweden naar Finland op een sombere oktobermiddag iemands geest zou kunnen openen voor een geheel nieuwe ervaring, verwachtte ik niet. Het was geen plotselinge ontdekking of openbaring, het leek op een kier in een heel langzaam opengaande deur. Het uitzicht uit de trein door het saaie landschap met berijpte velden, miezerregen en sombere gebouwen was geen geestverruimende stimulans. Het maakte wel een dieper niveau van nieuwsgierigheid wakker dat mijn leven vanaf die dag tot nu toe heeft verrijkt. Sindsdien zijn de meeste mensen die ik ontmoet en plaatsen die ik bezoek meer dan een aangename ervaring of een momentopname voor het fotoalbum. Het zijn allemaal nieuw stukjes in de legpuzzel van onze complexe wereld. De wanorde krijgt vorm. Ervaringen lijken minder toevallig. Ze vinden een logische plaats in de puzzel. Het leven op onze schijnbaar disharmonische planeet is met elkaar verbonden. Elke verandering, constructief of destructief, heeft zijn oorzaak en zijn belangrijke effect op het hele leven. Ik koester nu de opwindende binnenkant van andere samenlevingen op zijn minst een beetje te leren kennen en de holistische wisselwerking met de buitenwereld te ontdekken. Dit is het soort verrijking dat de zich snel verplaatsende persoon mist.

De zeldzame mentaliteit van de Finnen zorgde voor een verandering in mijn levensperspectief. Ik kon niet langer zeggen, zoals ik deed in de andere Scandinavische landen: 'Dit zijn ze en zo ziet het eruit'. Juist hun uniciteit spoorde me aan dieper te kijken, om te vragen wat hen zo had gemaakt. Het zoeken in de diepte dat in Finland begon, heb ik de rest van mijn leven gedaan omdat het de ogen van mijn geest opende. Gaandeweg leerde ik hoeveel verschillende niveaus van begrip je kunt verwerven door een gemeenschap te bezoeken. Je kent de toeristische ansichtkaart met mensen in kleurrijke kostuums die interessante dingen doen. Deze mensen zijn voor de toerist niet meer dan een onderdeel van het landschap. Een dieper inzicht krijg je door met mensen te praten over hun gewoonten. De gelukkige reiziger wordt uitgenodigd in een huis en kan een oppervlakkige glimp opvangen van het gezinsleven en denken dat hij of zij echt iets geleerd heeft. Maar er zijn veel diepere niveaus te doorgronden. Het is verbazingwekkend hoeveel je kunt leren over de evolutie van hun gemeenschapsleven, de pogingen om zich te ontplooiën, de strijd om te overleven, hun trots en visies, de klasse- en rassenconflicten en de pogingen om die te overwinnen. De herinneringen van de ouderen geven inzichten in vroegere tijden. De dromen van de jongeren kunnen de toekomst onthullen, want ze geven een idee van hoe hun samenleving zich zal ontwikkelen.

Geleidelijk aan leer je genoeg om in de schoenen van de vreemdeling te staan en tenslotte een vaag idee van hun gevoelens te krijgen. Wanneer dat gebeurt, weet ik dat ik de binnenkant van hun gemeenschap begin te

zien. Nog groter is de beloning als ik iets leer dat deel gaat uitmaken van mijn eigen manier van leven of nuttig is voor mijn eigen gemeenschap. Deze inzichten werden geïnitieerd door de Finse ervaring. Mijn gewoonte om te leren is in de loop der jaren gegroeid. Hoewel ik 80 ben, gaat er geen dag voorbij dat ik niet iets leer van een vreemde. Elk nieuw inzicht uit spontane vriendelijke gesprekken met vreemden draagt bij aan mijn waardering voor ons complexe leven.

In die tijd had Finland een knellende schuld bij de Sovjet-Unie. De Finnen hadden gevochten om land bij Leningrad te behouden dat de Sovjet-Unie opeiste voor hun fortificaties. Dit kleine land hield enige tijd stand tegen het machtige Sovjetleger, maar verloor uiteindelijk. Toen ik daar was, leverden de Russen grondstoffen en eisten dat de Finnen die voor niets voor hen verwerkten. Arbeid was het enige dat ze hadden om de herstelbetalingen te doen die de Russen eisten. De arme, maar ontembare Finnen, die verslagen waren en leden onder de ellende van de oorlog, werden gedwongen om te werken voor de Russen. Het enige wat ze te eten hadden was vis, gekookte aardappelen en af en toe een appel.

In Finland bezocht ik een aantal van hun nieuwe volkshogescholen en ook hier werd ik hartelijk ontvangen. Op een van die scholen kwamen de meisjes vroeg om alles klaar te maken voor het semester. De leraar vroeg elk meisje om voor de groep te gaan staan, te vertellen waar ze vandaan kwam en een liedje te zingen. Ze waren niet verlegen, hadden geen instrument en zongen, staand voor een voor hen merendeels vreemd publiek, met een frisse stem als de vogels in hun velden.

Er was een vast ritueel op de volksscholen. Iedereen nam een gekookte aardappel en schildte die voordat iemand begon te eten. In de hoop op wat extra vezels en vitamines vroeg ik de persoon aan weerszijden van me om de schillen die ze weggooiden en pureerde ze door mijn aardappel. "Ha," zeiden ze, verbaasd over deze schillen-etende Amerikaan, "jullie zouden het veel beter hebben gedaan dan wij tijdens de oorlog."

In Helsinki bezocht ik enkele leiders van de coöperatieve consumentenbeweging die genereus de tijd namen om de ontwikkelingen en problemen van hun land uit te leggen. De Finnen zijn een opmerkelijk volk dat niet gelooft dat er zoiets bestaat als een nederlaag. Ze kochten zich niet alleen vrij van de Russen, maar waren ook een van de eersten die de Amerikaanse oorlogsschulden terugbetaalden. Maar hun sterke wil had ook tot gevolg dat de coöperatieve consumentenbeweging in tweeën spleet. De fabrieksarbeiders waren marxisten, maar de boeren niet. Het conflict zorgde ervoor dat Finland een van de weinige landen werd met twee parallelle coöperatieve consumentenbewegingen. Ze hadden twee groothandels met afzonderlijke winkels in het hele land. In veel steden waren coöperatieve winkels die met elkaar concurreerden: boeren behoorden tot de ene, fabrieksarbeiders tot de andere. Opmerkelijk was dat Finland door deze twee concurrerende systemen een meer coöperatieve consumenteneconomie had dan welk ander land ook, omdat het ideologische conflict dat in veel coöperaties over de hele wereld werd aangetroffen, geen splijtzwam was in hun lokale coöperaties.

Twee Servaszaadjes geplant

Buiten Stockholm, op de terugweg van Helsinki, bezocht ik een vredeswerkkamp waar Gertraud Hertling, een Duitse studente en vrijwilliger, het eerste zaadje van Servas zaaide. Ze was een mooi meisje met een brede glimlach en zei in uitstekend Engels: "Je kunt je niet voorstellen hoe geïsoleerd de Duitse jongeren zijn. Als gevolg van het nazi-regime en de oorlog is onze jeugd afgenomen. Nu mogen we van de bezettingsmacht maximaal vijf dollar meenemen naar het buitenland. Daar kun je niet ver mee komen. Hoe kan onze Duitse jeugd, opgesloten in bezet Duitsland, de betekenis van democratische manieren leren?"

Een van de voordelen van alleen-reizen is de frequente eenzaamheid, het ver van huis zijn in een vreemd land. Het gemis aan vriendelijk menselijk contact zette me ertoe aan om met iedereen te praten die ik toevallig tegenkwam. Iemand die op de trein of veerboot zat te wachten, iemand die alleen in een restaurant zat, iemand die in het park zat of vlakbij me liep. Iedere persoon heeft mijn kennis vergroot en me nieuwe inzichten gegeven.

Het volgende Servas-zaadje kwam van een jonge Amerikaan die ik onderweg ontmoette. Hij vertelde me uitgebreid en in sterk reactionaire bewoordingen hoe verschrikkelijk de Zweedse socialistische regering was. In die tijd was er bijna geen land in Europa dat méér om zijn werkende mensen gaf, maar dan zonder ondernemersinitiatieven te blokkeren zoals in communistische landen. De medische voorzieningen in Zweden waren uitstekend en meestal gratis. De coöperatieve consumentenbeweging werd bewonderd door

welkenkende mensen van overal. Het onderwijssysteem was ook uitstekend. En wat even belangrijk is: er waren geen werklozen of armen. Ik was diep geschokt door zijn houding. Deze jongeman had een totaal bevooroordeeld beeld van Zweden gekregen door het steenrijke gastgezin waar hij die zomer geplaatst was door een bekend internationaal studentenuitwisselingsprogramma. Auw! Het was hoog tijd voor een ander gastvrijheidssysteem.

De universele geest

Mijn ervaring met het organiseren van enkele wereldvredestdemonstraties, zoals toen we 170 mijl liepen van Lancaster, Pennsylvania naar het gebouw van de Verenigde Naties in New York, gaf me het onbezonnen vertrouwen dat ik een klein gastvrijheidsnetwerk in Europa zou kunnen organiseren, ook al was ik een buitenlander.

Als er in verschillende landen comités gevormd zouden kunnen worden die de namen en adressen zouden verzamelen van gezinnen, opvanghuizen, coöperatieve woongroepen en kinderdorpen, dan zou er een gastvrijheidsnetwerk ontwikkeld kunnen worden zonder financiële steun of enige andere vorm van ruggensteun. Dit netwerk van hosts die twee nachten gastvrijheid aanbieden, zou jongeren die tijdens de oorlog niet hadden kunnen reizen, de kans geven om mensen uit andere landen te leren kennen en hopelijk van hen te leren hoe ze hun eigen gemeenschap zouden kunnen verbeteren. Achteraf is het amusant om te zien hoe ik als naïeve Amerikaan geloofde dat ik door van land naar land te liften families kon vinden die, hoewel ze een helse oorlog hadden meegemaakt, bereid zouden zijn om vreemden, inclusief voormalige bezettingssoldaten, als gerespecteerde gasten te ontvangen.

Ik kan het mijn Deense metgezellen in Askov niet kwalijk nemen dat ze me een fantist, een wilde dromer noemden. Wat ze niet wisten was dat ik een speciaal inzicht had gekregen door mijn Quaker-achtergrond: een doordringende blik in de ziel van de mens. In Amerika noemen ze het The Inner Light. De Hindoes noemen het de Atman. Hoe het ook heet, het helpt je om de potentiële goedheid in een vreemdeling te zien, zelfs in iemand met de slechtste houding en motieven. Als je diep genoeg kijkt, vind je in iedereen een vonk van menselijkheid, het verlangen om een gewenst en gerespecteerd deel van de menselijke familie te zijn. Het ontsteken van die vonk kan prachtige reacties teweegbrengen. Dit perspectief heeft me uit veel gevaarlijke conflicten bevrijd en me moed gegeven in de meest deprimerende omstandigheden. Het heeft deze fantist veranderd in een vertrouwensvolle realist.

De mensen die Servas op de kaart hebben gezet, waren mensen die dit geloof in de mensheid en in de mogelijkheden van vrede deelden. Zij hadden de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog meegemaakt, hun pacifisme was zwaarder op de proef gesteld dan het mijne. Waar had ik beter Europeanen kunnen vinden die de haat van de oorlog en de bitterheid van de nasleep ervan te boven waren gekomen? Maar eigenlijk heb ik ze niet om die redenen gekozen. De leiders van de verschillende anti-oorlogsorganisaties zoals de War Resister's International, de International Voluntary Service for Peace, de Quakers en de Fellowship of Reconciliation waren mijn ideologische familie. Zonder hen was Servas nooit opgericht, tenminste niet op die plek en in die tijd. Hoewel ze in het begin allemaal vreemden voor me waren, had ik steeds het gevoel dat ik met oude vrienden sprak. Het wereldwijde netwerk van stille, zorgzame vredebestichters is een stuwende kracht waarvan te weinig mensen beseffen dat hij bestaat. In de meeste andere kringen in die tijd zou er veel minder sympathie zijn geweest voor het plan voor Open Doors. Mijn mislukking zou bewijzen dat mijn Askov-critici gelijk hadden toen ze me zagen als een wilde dromer die in de wolken leefde. Dankzij deze vredesleiders werd ik, een zwervende planter van vreedzame zaadjes, geleid naar de mensen die ze zouden laten groeien en ze over de wereld verspreiden. De echte oprichters van Servas zijn daarom de toegewijde vrijwilligers die deze zaadjes verder hebben opgekweekt door nationale comités op te richten en de lijsten te maken van hosts voor Open Doors. Ik was slechts de aanjager.

Het verhaal dat ik heb verzonnen over een groep studenten van de Askov-volkshogeschool als de oprichters van Servas is pure fictie, bedacht omdat ik niet van persoonlijkheidscultussen houd en die in Servas wil vermijden. Maar deze mythe waaraan ik schuldig ben, is moeilijker te ontcrachten dan te creëren en is te vinden in Servasliteratuur over de hele wereld. Moge het eindelijk rusten met dit verslag!

Pacifist: to be or not to be

Je kunt mij dus wel de oprichter van Servas noemen, maar noem degenen die Servas hebben gecultiveerd de ware oprichters, want zonder hen zou er niets zijn. Hoewel velen van hen pacifisten zijn, was Servas nooit bedoeld als pacifistische organisatie. Noch in de zin dat we voornamelijk pacifistische hosts wilden, noch in de zin dat we pacifistische reizigers wilden bevoordelen. We wilden niemand overhalen om gewetensbezwaarde te worden. Maar iedereen die van Servas profiteert, zou die toegewijde personen moeten bedanken. Ze hebben jarenlang gewerkt en geld uit eigen zak betaald om het *Open Door*-netwerk tot een wereldwijde realiteit te maken.

Alsjeblieft, broeders en zusters, stop met discussiëren over pacifisme in Servas. Hoewel we geen pacifisten zijn, heeft Servas vanaf het begin gestreefd naar een basis van rechtvaardigheid die kan leiden tot een vreedzame wereld.

De volgende korte uiteenzettingen tonen het effect van de Deense volkshogescholen en van Gandhi's constructieve programma om duidelijk te maken wat ik bedoel met vredesopbouw. Het lezen van Gandhi's biografieën kan een nog duidelijker beeld geven van de methoden die Servas inspireerden en kan het verschil uitleggen tussen pacifisme en Gandhi's vredesopbouw door sociale transformatie.

In de hoofdsteden van alle Scandinavische landen (behalve IJsland) bezocht ik kantoren van de vredesorganisaties. Hoewel ze in elk land een andere naam hadden, waren ze gemakkelijk te vinden omdat ze deel uitmaken van een wereldwijd netwerk. Overal had ik het gevoel dat ik met oude vrienden aan het praten was. Ze luisterden aandachtig en verwezen me naar personen van wie ze dachten dat ze geïnteresseerd zouden kunnen zijn in het opstarten van het programma in hun land. Ik denk dat ik het plan van *Open Doors for Peace* honderden keren heb gepresenteerd. In elk land vond ik wel één of twee toegewijde personen. In Denemarken was Nana Funder lange tijd een van de commissieleden. Zij had een bekende kleuterschool had in Kopenhagen en had Servas-reizen gemaakt in de VS. Kristen Ingvorsen, die dakpannen maakte, was het andere lid van hun kleine team. In Noorwegen had Ulf Christensen jarenlang de leiding. Hoewel Duitsland ontredder was en een tekort had aan onderdak en voedsel, wilden ze heel graag meedoen aan het programma en Helmut Hertling, de vader van Gertraud, werd de adviseur van het eerste Duitse comité dat hij samenstelde.

Vele nachten heb ik onder de sterrenhemel genoten van de geur van een hooischoor of stroberg. Op een donkere nacht in Zweden, toen mijn lift me ergens midden in het land afzette, kwam ik bij een kleine schuur. De grote koeienogen en lange horens in het schijnsel van mijn zaklamp brachten me snel op andere gedachten. Het was warm buiten en de zachte stapel onkruid was een goed bed. De volgende ochtend, toen de boerenfamilie op het terras zat te ontbijten, dook er een vreemde figuur op uit hun vruchtbare akkertje. In plaats van me te vragen wie ik was, belden ze de politie. In de tussentijd ontdekte ik een school verderop en werd door de eenzame leraar verwelkomd om een kijkje in de klas te nemen. Toen een politieagent me eindelijk inhaalde, vroeg hij waar ik was geweest in het uur dat hij me had gezocht. We moesten allebei lachen toen ik hem dat vertelde terwijl ik mijn paspoort liet zien. Ik kan hieraan toevoegen dat je in Noord-Finland vaak naar een lokale gevangenis werd verwezen als je naar de jeugdherberg vroeg, want daar was het spiraalbed met een zachte matras en knisperende lakens vaak beter dan een jeugdherberg. Het was veel beter dan de Amerikaanse cellen vol bedwantsen en ongedierte waar ik vastzat tijdens mijn transport naar de gevangenis.

De vrijheid onderweg was een makkie, een caleidoscoop van steeds nieuwe avonturen. Ik raakte al snel gewend aan de desoriëntatie van het wakker worden op vreemde plaatsen. De nieuwe mensen die ik leerde kennen door mijn eenvoudige manier van reizen waren een ruime compensatie voor enkele kleine ontberingen. De eenvoudigste mensen boden me gastvrijheid en deelden een hapje eten met me op elke plek waar ik rondzwierf. Ze hebben me geleerd te begrijpen wat ik tot dan alleen in theorie wist: de aangeboren goedheid en vrijgevigheid van mensen in alle landen en van alle rassen.

Mijn Quaker-geloof in de menselijke natuur veranderde geleidelijk van het geloven naar het ervaren van onvergetelijke menselijke vriendelijkheid. De goedheid van de menselijke natuur is niet meer alleen een geloof voor mij. Het is werkelijkheid geworden door honderden gulle vriendelijke daden in elke hoek van de wereld waar ik gereisd heb. Je kunt je geloof verliezen, maar het is moeilijk om de realiteit van zulke vrijgevigheid te

vergeten. Helaas reizen weinig Servas-travellers uit de middenklasse per fiets of met een rugzak, of hebben de ervaring om spontaan een vreemde boer te helpen bij de oogst, of een hand uit te steken naar weeskinderen op straat.

Leren van sociale bewegingen

Van juni tot november, toen de Askov Folk High School opende voor het winterseizoen, reisde ik van Finland naar de Duitse grens om Scandinavische sociale instellingen te onderzoeken, zoals gezinsdiensten, jeugdprogramma's en vooral consumentencoöperaties die hun economieën domineerden. In Zweden, waar de oorlog geen schade had aangericht, hadden ze prachtige, moderne winkels met de producten die gezinnen nodig hebben. In alle Scandinavische landen waren fabrieken eigendom van de coöperatieve federaties. In Finland werd ik aangetrokken door de buurthuizen die bruggen bouwden tussen de Fins- en Zweedssprekende bevolking. Dit model zou, als het elders zou worden toegepast, etnische conflicten in veel delen van de wereld kunnen verminderen. De school voor Lappen in Noord-Zweden was een gelukkiger centrum dan de missiescholen waar Amerikaanse Indianen toe verplicht werden. Culturele centra in boerengemeenschappen in heel Denemarken hadden programma's voor kinderen, jongeren en volwassenen. De plaatselijke boeren nodigden vooraanstaande schrijvers en denkers uit om er te spreken. Na een dag op de oogstvelden sprongen de jonge mannen die met mij werkten op hun fiets en reden naar hun schoolcentrum waar ze poëzie lazen en gingen volksdansen. Ik zou vele pagina's kunnen vullen met een beschrijving van het hoge niveau van het Scandinavische culturele leven.

De coöperatieve bewegingen die de Scandinavische marksystemen domineerden, waren een voorbeeld van de waarde van een economie die niet door winst of door de overheid wordt geleid, maar door de mensen zelf. Mooie, schone winkels. De producten waren beter en goedkoper dan elders. Veel consumentencoöperaties hadden hun eigen fabrieken die produceerden voor consumptie, niet voor winst. Deze sterke democratische coöperaties beïnvloedden alle Scandinavische samenlevingen, van onderwijs tot ouderenzorg.

Volksuniversiteiten

De groei op sociaal en cultureel gebied was vooral te danken aan het onderwijs op de Folk High Schools. Ik had over deze opmerkelijke onderwijsbeweging, die een heel land veranderde, gehoord van de zoon van de voormalige voorzitter van mijn universiteit. De Deense volkshogescholen bloeiden al zo'n honderd jaar. Toen ik er kwam, waren ze nog steeds een vitaal onderdeel van het leven. Ze waren geïnspireerd door een paar visionairs die geloofden dat Denemarken zijn onafhankelijkheid het beste kon beschermen door zijn volk bewust te maken. Ze vielen buiten het openbare onderwijssysteem, maar werden goed ondersteund door de overheid.

De meeste Denen waren plattelandsbewoners die op hun 14e de school verlieten om fulltime op boerderijen of als ambachtsman te gaan werken, vaak als leerling. Tussen hun 18e en 25e jaar bereiken mensen de leeftijd waarop ze vragen gaan stellen over het leven: Wat zijn de doelen van het leven? Welke relatie moeten we hebben met onze samenleving? In wat voor omstandigheden willen we onze kinderen opvoeden? In die essentiële vormende jaren namen de regionale internaten over het hele land deze jonge mensen op, meestal slechts voor een winter wanneer ze niet nodig waren op de boerderijen. Door niet-academische programma's kregen de jong-volwassenen een nieuwe kijk op het leven. Velen werden instrumenten om hun land nieuw leven in te blazen. Zo ontstond een van de meest unieke onderwijsbewegingen ter wereld. Ik bezocht veel scholen in andere Scandinavische landen die geïnspireerd waren op de Deense beweging. Ik bekeek de scholen niet alleen, maar ik werd er ook leerling. Ik bracht het grootste deel van de winter door in Askov, maar bezocht ook veel andere volkshogescholen en kinderscholen in dezelfde traditie. Luisterend in een vreemde taal, soms met kramp in kinderstoeltjes, kreeg ik inzicht in een heel andere benadering van onderwijs, een inzicht dat ik nooit had verwacht.

Deelname aan deze scholen veranderde mijn leven, net als waarschijnlijk gold voor veel Deense plattelandsbewoners. De studenten omarmden me allemaal als een van hen. Ik had me niet meer thuis kunnen voelen. Hoewel ik Deens had geoefend met geluidsopnames, had ik een beperkte woordenschat. De eerste maanden waren lastig omdat ik alleen de strekking van de lezingen begreep en niet de hele betekenis. Soms zorgde de stress van het proberen te begrijpen ervoor dat ik met hoofdpijn naar bed ging. Maar na een paar

maanden, met mijn groeiende woordenschat, werden hun inspirerende verhalen, die zij 'het levende woord' noemden, plaatsvervangende avonturen voor mij.

De leraren waren dynamische verhalenvertellers die tijdperken en grote schrijvers tot leven brachten.

Geschiedenis was geen opsomming van data en politiek. Ze brachten de mensen en sociale omstandigheden van de tijd en plaats van het verhaal tot leven. Ik ontdekte een andere kijk op geschiedenis, die veel dieper ging dan die waaraan ik op mijn Amerikaanse scholen was blootgesteld. In plaats van een herhaalde opsomming van oorlogen en politiek, ontstond er een geschiedenis van het volk. De verhalen voerden ons terug naar belangrijke tijden in het verleden. We voelden ons bijvoorbeeld alsof we midden in een onafhankelijkheidsbeweging zaten, tussen een opgewonden volk dat vocht voor onafhankelijkheid. We leerden hoe zij hun samenleving hadden veranderd. De verhalen waren zo levendig dat het leek alsof de verteller echt deel had uitgemaakt van de gebeurtenis, alsof hij net uit de straten van Parijs kwam tijdens de Franse Revolutie, of naast William Penn zat toen hij met zijn Indiaanse broeders over vrede sprak. Ik zag deze boerenjongeren opleven, die daar niet naartoe waren gekomen om een diploma te halen, om zich voor te bereiden op een beter betaalde baan of om enige andere praktische vooruitgang te boeken, maar gewoon om een culturele opvoeding te krijgen en een bredere kijk op het leven en de wereld.

De leraren van de *Folk High School* begrepen het belang van een sociaal ontwaken omdat hun land dat had laten zien. Ze wisten dat niets een land zo volledig kan veranderen als een helder en verlicht burgerschap. Ze waren ervan overtuigd dat politieke leiders de dienaren van het volk waren. Wanneer ze hun achterban niet langer vertegenwoordigen, liepen ze het risico om door stembiljetten of kogels te worden verwijderd. Daarom weerspiegelen hun daden min of meer de verlangens van hun volk. Natuurlijk, als het lijfeigenen zijn die geloven dat hun gedachten zinloos zijn, die blindelings de edelman volgen wiens bezit ze feitelijk zijn, dan zal de regering nauwelijks door hen beïnvloed worden. Maar als ze wakker worden, veranderen de dingen. Terwijl ik tussen hen zat, begon ik te zien hoe deze zeer speciale onderwijsbeweging de boeren uit hun velden en schuren had gehaald, eerst om zich bezig te houden met de dringende problemen van hun land, daarna om verlichte burgers van de wereld te worden. Kort nadat de volkshogescholen begonnen, werden de bewust geworden boeren de leiders in de zeer democratische regering van het land. De coöperatieve beweging die voortkwam uit dit onderwijs werd een centraal element in het leven van de boeren. Omdat de belangrijkste exportproducten landbouwproducten waren en deze werden afgehandeld door de coöperaties van landbouwers, maakten deze "afgestudeerden" van de Volkshogeschool van hun land een uitzonderlijke economische democratie. Feitelijk studeerde niemand af aan deze scholen, de tijd op school werd gezien als een inleiding tot een lang leven vol plezierig leren.

De Deense revolutie die het gevolg was van het ontwaken van de *Folk High School*-studenten verliep zo rustig en vredig dat het grootste deel van de wereld niet wist dat ze plaatsvond. Niemand werd doodgeschoten, gevangengezet of het land uitgezet. De boeren vormden gewoon een netwerk van coöperaties in alle denkbare economische activiteiten. Omdat landbouwproducten het belangrijkste exportproduct van het land waren en de coöperaties democratisch beheerd werden door de boeren, creëerden coöperaties de meest democratische economie van alle landen. Het was veel democratischer dan gecentraliseerde socialistische regeringen die in handen waren van bureaucraten.

Deze inspirerende verhalen uit het leven hebben mijn kijk op sociale verandering enorm veranderd, net als mijn ervaring met de Scandinavische sociale bewegingen. Ik ben ook wakker geschud door de waarde van biografieën van grote sociale leiders en hervormers en geschiedenissen van volksbewegingen. In de VS ging ik van school in de overtuiging dat literatuur vooral bedoeld was als recreatieve escapistische lectuur. Hier leerde ik dat kwaliteitsliteratuur het leven en de historie van een volk en een land beter kan onthullen dan veel droge sociologische studies.

Niet alleen was het idee over de plaats van literatuur in het leven bijzonder, maar de manier waarop deze niet-intellectuele jonge mensen werden geënthousiasmeerd, was verbazingwekkend. Een begaafde verteller liet ons kennismaken met een beroemde schrijver met zoveel gevoel en inzicht dat we ervan overtuigd waren dat hij een persoonlijke vriend van de schrijver was. De gemeenschap waarin de schrijver leefde, zijn of haar zorgen en teleurstellingen en de maatschappelijke omstandigheden werden allemaal geïllustreerd door passages uit zijn boeken. Ik kon goed begrijpen hoe deze educatieve ervaring de studenten motiveerde om goede schrijvers te willen leren kennen en om van leren een vitaal onderdeel van de rest van hun leven te

maken. Ze hadden geen cijfers of toetsen nodig om te studeren. In de dorpswinkels waar vooral boeren kwamen, vertelden de boekverkopers me dat de helft van de boeken die ze verkochten literatuur was. Deze jong-volwassenen studeerden enthousiast en misten nooit een les. Ze verwachtten geen beloning, geen loonsverhoging, geen promotie, zelfs geen diploma. Het was een ervaring die ik me altijd zal herinneren. Deze scholen voor culturele vorming en vitalisering van jong-volwassenen probeerden studenten niet met feiten vol te stoppen. Alleen beroepsopleidingen voor technische vakken vonden plaats in aparte scholen. Kristen Kold, de eerste docente van de volkshogeschool, zei altijd: "Ik wil ze zo stimuleren dat ze later in hun leven niet tot stilstand komen". De docenten veranderden hen van passieve toeschouwers in actieve gemeenschapsbouwers. En dit deden ze zonder een of ander isme te prediken of een bepaalde ideologie te bepleiten. De eerste Deense boerenjongeren die deze residentiële scholen slechts een winter bezochten, waren zo wakker geschud en gemotiveerd dat ze de basis legden voor een nieuwe sociale orde, een van de meest democratische die de wereld ooit heeft gezien en ook een van de meest verlichte. De geest van groeien en delen drong door in het leven. Sport was niet competitief. Er was atletiek voor de mannen en ritmische oefeningen voor de vrouwen. Ze leerden volksdansen, genoten van muziek en geen les begon zonder een gezamenlijk lied. De docenten en studenten aten samen en de huizen van de faculteit werden regelmatig opengesteld voor informele bijeenkomsten met de studenten. Door een vreemde taal te leren en te gebruiken in een ander deel van de wereld, ontsnapte ik aan de beperkingen van mijn nationalistische vooroordelen en moedertaal. De ervaringen gaven me niet alleen een nieuwe manier om naar de geschiedenis te kijken, maar ook een fundamenteel andere kijk op de waarde van culturele educatie voor sociale verandering.

Onderwijs voor vredesopbouwers

De Deense Volkshogeschoolbeweging is een uitstekend voorbeeld van een programma voor vredesopbouw. Het genereerde een gemeenschap waarin de mens centraal stond en die zich meer bekommerde om de levenskwaliteit en medeleven voor mensen in nood dan om het verwerven van macht en rijkdom. Er was een sterk verlangen onder veel Denen om alternatieven te vinden voor gewelddadige conflicten op alle niveaus van de samenleving, lokaal, nationaal en internationaal. Toen IJsland, dat een afhankelijke kolonie was, onafhankelijk wilde, zeiden de Denen gewoon "ja". Toen missionarissen en kooplieden een bedreiging vormden voor de cultuur van de Eskimo's op Groenland, werd hun de toegang verboden terwijl alle anderen welkom waren. Een van de belangrijkste taken van de Deense ondergrondse was het overbrengen van Joden uit Duitsland naar de veiligheid van Zweden. Tijdens de boycot van Zuid-Afrikaanse apartheidsproducten was Denemarken een van de weinige Europese landen waar geen Zuid-Afrikaanse sinaasappels te vinden waren.

Duitsland: down but not under

Na een jaar in Scandinavië ging ik naar een Quaker-werkkamp in Duitsland. Het was bijna de enige manier om een visum te krijgen om het bezette land te bezoeken. Maar het bleek het ook een goede introductie in het verwoeste land. De jonge vrijwilligers in het werkkamp kwamen uit verschillende landen. We schilderden de kamers in een kazerne waar Duitssprekende vluchtelingen woonden uit gebieden die na de oorlog aan Polen waren verloren. De conciërge van de gymzaal waar we woonden had een typemachine, iets wat zeldzaam was in het leeggeroofde Duitsland. Ik mocht hem lenen om wat originele Servas-flyers te typen, in de hoop dat "niemand" het erg zou vinden. Later vertelde hij me dat de machine van de Communistische Partij was. Ik verliet het kamp en ging verder naar Hamburg, een stad totaal verwoest door bombardementen. Een platgegooide moderne stad met mensen die in het puin wonen is een beeld dat je nooit vergeet. Ik vroeg me af hoe het de mensen verging die onder de golfplaten leefden. Van een omgebouwde diepe ondergrondse schuilkelder was een chique hotel gemaakt.

Met een introductiebrief van een Amerikaanse vriend aan de socialistische burgemeester van Hamburg ging ik het stadhuis binnen en vroeg hoe ik het beste kopieën kon maken van het Servas-pamflet dat ik in het werkkamp had gemaakt. Ze namen het materiaal aan. Ik wachtte een half uur, toen een uur. Het duurde verschrikkelijk lang om antwoord te krijgen op zo'n simpele vraag, maar ze hadden mijn enige kopie, ik moest dus wachten. Tot mijn verbazing kwam een stapel kopieën terug, niet alleen gedupliceerd maar ook vertaald in

goed Duits.

Op weg naar Hamburg was ik met verschillende mensen meegereden en had met elk van hen gediscussieerd in mijn Dano-Duits. Omdat ik geen Duits kende toen ik aankwam, creëerde ik mijn eigen taal door geleidelijk Deense woorden te vervangen door Duitse. "Waar kom je vandaan?" riep een vrouw uit die ik in Hamburg ontmoette, "Ik dacht dat ik alle dialecten in Duitsland kende, maar deze heb ik nog nooit gehoord." Hoe dan ook, het was begrijpelijk genoeg voor een aantal zeer interessante gesprekken met mensen van diverse politieke kleur die me een lift gaven. Een communist vertelde hoe hij de sympathie van zijn SS-officier had gewonnen toen hij gevangene in een concentratiekamp was, zodat hij in plaats van gestraft te worden voor het helpen ontsnappen van een medegevangene, overgeplaatst werd naar een lichtere gevangenis. Een ander probeerde me het nazisme aan te smeren. Een anarchist vertelde hoe hij zijn eigen auto had gebouwd van losse onderdelen. Alles bij elkaar opgeteld zou ik kunnen zeggen dat Servas, bewust en onbewust, niet alleen werd geholpen door toegewijde pacifisten, maar ook door communisten, socialisten, kapitalisten, een anarchist en een nazi. Het was echt kosmopolitisch voordat het van de grond kwam.

Ik heb een paar dagen doorgebracht bij de familie van Gertraud Hertling's familie. Haar vader, een lange gedistingeerde leraar, pacifist en jeugdorganisator, was vastbesloten om Servas te laten slagen in Duitsland, ondanks het gebrek aan huisvesting, voedseltekorten en de verwoestingen door de bombardementen.

Servas komt tot leven

Terwijl ik in Europa zaadjes voor Servas aan het planten was, gebeurde er een klein wonder in Californië. Enkele jaren eerder had ik in de heuvels van Berkeley een buitengewone vrouw ontmoet die mijn geadopteerde grootmoeder werd. Ze leefde naar Gandhi's geest en filosofie als geen andere Amerikaanse die ik ooit heb gekend. Overal waar ik kwam, lag een brief van haar op me te wachten. Veel van deze brieven leken een mystiek inzicht in mijn stemmingen te hebben, hoewel ik aan de andere kant van de wereld was. Toen ik haar schreef over het plan voor *Open Doors for Peace*, ging ze aan de slag, zonder mij of iemand anders iets te vragen en zonder haar rustiek eenvoudig stekje te verlaten. Ze woonde in een huisje in het groen tussen de rijke huizen in de heuvels van Berkeley en verzamelde namen en adressen van mensen uit de hele VS. Verhalen die ze schreef over het programma werden afgedrukt in allerlei tijdschriften, vooral in vredes- en sociale tijdschriften. Voordat ik naar de VS terugkeerde, had ze namen en adressen van meer dan vierduizend Amerikaanse *Open Door*-hosts verzameld. In het begin gebruikte ze een typemachine die toen al in een museum thuishoorde. Toen haar handen te reumatisch werden om te typen, schreef ze met een dikke pen. Hoewel ze achter in de zeventig was en geen vervoer had, was ze actiever dan mensen die half zo oud waren. Oma Esther heeft me nooit verteld hoe ze haar administratie bijhield en ik was te druk bezig om ernaar te vragen. Stel je mijn verbazing voor toen ik ontdekte dat ze zorgvuldig waren opgeborgen op kleine stukjes papier in kleine schoendozen onder haar bed. Ik was nog meer verbijsterd toen ik ontdekte dat ze geen spaargeld of inkomen had en alleen van de bijstand leefde. Ze gebruikte haar kleine inkomen voor postzegels en briefpapier om het *Open Door Program* in de VS te ontwikkelen. Niemand in de begintijd van Servas was zo fel gekant tegen het vragen om geld als zij, onder welke omstandigheden dan ook. Wij initiatiefnemers waren het allemaal eens met dat beleid. Esther Harlan zou de '*Saint of Servas*' genoemd moeten worden voor wat ze heeft gedaan om ons op te starten en voor een aantal andere dingen die ze ook heeft bereikt. Ze verdient veel meer ruimte dan hier is.

Zaden van oorlog

Voordat ik Duitsland verliet, probeerde ik te begrijpen waarom veel Duitsers Hitler volgden. Als we niet beter begrijpen wat destructieve sociale bewegingen teweegbrengen, denk ik dat we ze in de toekomst nooit zullen kunnen voorkomen. Ik had een fascinerende lezing bijgewoond van een Askov-leraar. Hij beschreef in detail hoe, na de Eerste Wereldoorlog, elke grotere druk op Duitsland door de geallieerden de Duitse stemming naar rechts had doen verschuiven. In Hamburg kreeg ik persoonlijk te horen van een van de leiders van de Duitse consumentencoöperatieve beweging dat de zogenaamd democratische bezettingsmachten pro-nazistische bedrijven vergunningen verleenden, terwijl ze de Duitsers de schuld gaven van hun nazistische standpunten. Tegelijk weigerden ze vergunningen aan filialen van de democratische coöperatieve beweging. Dat gaf me een

glimp van de werkelijkheid achter de schermen die ik gemist zou hebben als ik niet op zoek was geweest naar antwoorden. Ik leerde hoe zakenbelangen van de geallieerde landen in het geheim de nazi's steunden in de hoop dat deze het communisme in Rusland ten val zou brengen. Ik heb in het bos vuur met vuur bestreden, maar dat moet je in de politiek niet doen. Het proberen te begrijpen van de dynamiek van het nazisme gaf me een dieper inzicht in Duitsland als geheel, net zoals het bestuderen van de sociale en onderwijsbewegingen van Scandinavië me naar de geest van die mensen had geleid. Omdat ik een brandende vraag had over waarom de Duitsers het nazisme creëerden, gaf mijn Duitse ervaring me inzichten in politieke dynamiek. Toen ik op Askov studeerde, gaf de geschiedenisleraar een van de meest indringende lezingen over de opkomst van het nazisme die ik ooit heb gehoord. Hij vertelde hoe elke nieuwe wraakactie van de geallieerden de Duitse stemming naar rechts had doen verschuiven. De lange lijst begon met een zestien maanden durende hongersnoodblokkade na het einde van de Eerste Wereldoorlog. In feite waren de geallieerden, zonder het te weten, de Duitse politieke houding aan het sturen door een gevoel van vijandigheid in de publieke opinie te versterken, een woede die de Duitsers zei: "Jullie zijn een maatschappij van paria's en we zullen jullie uitsluiten van de gemeenschap der naties". Elk van deze acties verzwakte het leiderschap van de democratische en vreedzame elementen en versterkte de meer chauvinistische facties. Ze veroorzaakten de woede waarin de nazi's gedijden.

Toen ik in Duitsland reisde, voelde ik een ongelooflijke onderwerping aan gezag die deel leek uit te maken van hun traditie. De eerste dag dat ik aankwam was op een zondag en ik was dom genoeg vergeten om Duits geld te wisselen omdat verhuizen van land naar land in Scandinavië zo simpel was geweest. Niemand op straat wilde een paar Deense kronen in Duitse marken wisselen zodat ik tenminste geld voor de bus zou hebben. Ze leken zelfs bang voor het voorstel. Een ander incident was de twaalf-jarige jongen in Neurenberg die iets liet vallen. In plaats van het op te rapen keek hij alle kanten op om te zien of iemand hem had gezien, alsof hij voelde dat hij iets stouts had gedaan en hoopte dat hij niet betrapt zou worden. Zelfs ouder-kind en volwassen-jongerenrelaties hadden een soort unieke autoritaire mentaliteit, zoals de 'discussiegroep' die ik bijwoonde in een protestants jeugdkamp. De jongeren spraken wel, maar niet om hun eigen gedachten te uiten, alleen om *Herr Lehrer* te vragen wat het juiste antwoord was. De combinatie van onderdanigheid aan het gezag en de woede over het wraakzuchtige beleid van de geallieerden schiep een ideale atmosfeer voor een vurige verering van het vaderland en een mentaliteit van het onderdrukken van minderheden. Het is opmerkelijk dat een van de technisch meest geavanceerde landen ter wereld zich tot het nazisme zou wenden. Op veel plaatsen wordt academische vorming verondersteld een democratische houding te bevorderen. Was er mogelijk een relatie tussen hun bewondering en succes in technologie en het onderwijssysteem? Stimuleerde wetenschappelijk en technologisch leren het verlangen om een superefficiënte politieke structuur te creëren, een samenleving die soepel draait als een enorme machine met een minimum aan inefficiënt mededogen en menselijke vriendelijkheid?

Vijftig jaar nadat zoals we veronderstellen, het nazisme werd verslagen, zien we nog steeds allerlei vormen van despotisme en rassenconflicten over de hele wereld. Als we deze despotische leiders aanvallen door hun landen te isoleren, op dezelfde manier als de geallieerden Duitsland isoleerden, versterken we de fanatiekere nationalist en rechtse groeperingen in deze landen. In dit proces verzwakken we de elementen die zich inzetten voor een vreedzamer en democratischer beleid. Waarom houden we geen rekening met de basisprincipes van de sociale psychologie en sociale dynamiek die we hadden kunnen leren van de Duitse ervaring?

Het proberen te doorgronden van het ontstaan van het nazisme was één kant van mijn poging om Duitsland te begrijpen. De andere kant was mijn constante zoektocht naar oases van sociaal gezond verstand: groepen, organisaties, kleine bewegingen die zaadjes plantten met een belofte voor meer compassie en een meer rechtvaardige manier van leven. Het is volgens mij het toppunt van naïviteit om te denken dat oorlogen alleen gestopt kunnen worden door het aantal dienstweigeraars te vergroten. De wortels van oorlog zitten diepgeworteld in onze ethiek, in de manier waarop onze samenlevingen omgaan met conflicten en onrecht. In een wereld waarin een paar mensen overvoed, overgekleed en overbehuisd zijn, terwijl veel andere mensen op onze planeet honger lijden, is er geen hoop op duurzame vrede. Daarom ga ik overal op zoek naar mensen en kleine groepen die de basis lijken te leggen voor meer rechtvaardige en compassievolle samenlevingen. In het verwoeste Duitsland vond ik, net als in elk ander land, zulke groepen. De antropologen hadden

kinderdorpen opgericht waar weeskinderen niet in overheidsslaapzalen woonden, maar bij families, samen met de kinderen van hun verzorgers. De Arbeidersbeweging had uitstekende onderwijsprogramma's. Zo was er een dorp waar een leraar de eiding nam die geen middelen had maar wel geloof. Hij leidde een groep arbeiders om hun eigen duurzame gemeenschap op te bouwen. Melkschappen hielden de gazons kort, fruitbomen gaven schaduw, varkens recycleden het afval, legkippen en biovergisters zetten rioolwater en stalvuil om tot meststof voor de tuinen. Dit voorbeeld inspireerde een beweging in Frankrijk die *Beaver Movement* werd genoemd. De Esperantisten keken uit naar een samenleving van broederschap over de landsgrenzen heen. En Helmud Hertling, wiens dochter mij het eerste zaadje van Servas gaf en wiens zoon in het eerste Servas-werkcomité in Duitsland zat, had zijn hele leven voor vrede gewerkt en organiseerde nog steeds belangrijke jeugdprogramma's.

In bijna elk land vond ik deze tweedeling, de nationalistische en door macht gedreven groepen aan de ene kant en de mededogende vredesopbouwers aan de andere kant. De beste ervaring was, om moedige mensen te leren kennen, die vaak tegen de verwachtingen in werkten en een betere wereld opbouwden door te beginnen met vitale projecten in hun eigen lokale gemeenschappen.

Een van de dromen van de oprichters van Servas was om ruimdenkende mensen te helpen deze oases van gezond verstand en vrijgevigheid te ervaren in een versplinterde, gedesillusioneerde wereld en dan iets van wat ze geleerd hebben mee te nemen naar huis. We noemden dat het 'werk-studie-reis systeem'.

Door antwoorden te zoeken op een aantal brandende vragen heb ik veel bijzondere mensen ontmoet die mijn reis veel vruchtbaarder en interessanter hebben gemaakt. Ik ben van mening dat we elke potentiële Servas-traveller moeten vragen om ten minste één speciaal onderwerp te kiezen dat dicht bij zijn of haar interesses ligt en dit dan de focus van haar/zijn reis te maken. Die focus van travellers op een onderwerp kan zijn/haar reiservaring enorm verrijken en kan zelfs tot levensveranderende inzichten leiden, zonder af te doen aan het plezier van *sight-seeing*.

Het planten van zaadjes

In Nederland leerde ik het nazisme vanuit een heel ander gezichtspunt kennen, want de Nederlanders als natie, hadden meer geleden dan de meeste mensen. Tijdens de bezetting werden ze bijna uitgehongerd en zaten ze gevangen in het kruisvuur van beide kanten. Ondanks hun heftige ervaringen was het niet moeilijk om het Open Door-netwerk daar op te starten.

Bij de grens met Frankrijk stond in een soort kleine telefooncel de enige Franse douanebeambte. Ik kon mijn paspoort niet vinden, het was onderweg verdwenen. Het was misschien uit mijn jaszak gevallen. Het kon gestolen zijn door iemand die me een lift gaf. Het Amerikaanse consulaat vertelde me dat Amerikaanse paspoorten in die tijd goud waard waren voor smokkelaars. Hier stond ik dan aan de Franse grens tevergeefs in mijn rugzak te rommelen terwijl de man die me een lift gaf ongeduldig wachtte omdat de veerboot naar Engeland spoedig uit Calais zou vertrekken. Ging mijn hele reis instorten? vroeg ik me af. Zou ik terug moeten naar de VS en het plan opgeven waar ik al jaren naar uitkeek? Ik denk dat ik echt in paniek zou zijn geraakt als ik had geweten hoe moeilijk het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken het me zou maken als ik om vervanging zou vragen. Misschien had de ervaring van twee keer veroordeeld worden tot gevangenisstraf en leven onder de hiel van Uncle Sam me een beetje afgehard. In ieder geval besloot ik zo ver te gaan als ik kon en te vertrouwen op mijn ervaring in de redelijkheid van mensen dat alles goed zou komen. Ik heb een systeem ontwikkeld voor wanneer ik geconfronteerd word met een ambtenaar die me plichtmatig de weg verspert. Ik zeg tegen hem: "Als u in mijn plaats was, wat zou u dan doen?" Het eerste antwoord is meestal: "Ik ben je adviseur niet." Dan zeg ik: "Maar kunnen we niet van man tot man praten? Je bent niet alleen een ambtenaar, maar ook iemand die andere mensen respecteert en gelooft in het helpen van iemand die in de problemen zit." Het is verbazingwekkend hoe goed het soms werkt, maar niet altijd. Ik hoefde in ieder geval niet te smeken bij de Franse immigratiebeambte. Hij zei alleen: "Je kunt maar beter doorlopen, anders mis je de boot." Engeland binnenkomen zonder paspoort was niet zo eenvoudig. Toen ik mijn zeemanskaart liet zien, die ik nog nooit had gebruikt, werd ik naar een verhoorkamer geleid. Daar begon de lange ondervraging. De term Peace Builders, die op veel van mijn papieren stond, zette alle seinen op rood. Misschien was ik wel een communistische spion, dacht hij vast.

Elke centimeter van mijn jas werd nagevoeld op verborgen documenten. Toen ik hem vertelde dat ik in Denemarken had gestudeerd, liet hij iemand een boek voor me kopen om te vertalen als bewijs. In de boekwinkel van de zeeman was geen Deens boek verkrijgbaar, maar wel Noors. Mijn eenvoudige vertaling van de passages die hij had uitgekozen, slechtte deze hindernis. Toen ik hem beleefd vroeg of het zijn taak was om het mensen moeilijk te maken Engeland te bezoeken, zei hij beleefd 'ja'. Toen vroeg hij wat de doelen van *Peace Builders* waren. Het was een genoegen om hem mijn inzicht in de Gandhiaanse methoden van geweldloze sociale verandering te vertellen. Het meest verbazingwekkende was dat hij het gesprek afsloot met de woorden: "Het was erg interessant om met je te praten. Veel succes met je inspanningen. Ik geef je een visum voor een verblijf van zes maanden in het Verenigd Koninkrijk".

Vanuit Londen, waar ik de verschillende vredesbureaus bezocht, werd ik doorverwezen naar mensen in Birmingham. Daar heb ik een aantal maanden geslapen op de zolder van het kantoor van de *Peace Pledge Union* in de sloppenwijk. Die maanden in Birmingham werden een van de hoogtepunten van mijn leven.

Conny Thorpe

Connie Jones Thorpe, een lerares van mijn leeftijd was de toegewijde secretaris van de *Peace Pledge Union*, de Engelse afdeling van de *War Resister's International*. Ze werd een van de steunpilaren van onze groep. Haar familie was diep geworteld in de *Labour Party* en haar vader was zo bezorgd dat ik haar zou verleiden om naar Amerika te komen dat ik nooit werd uitgenodigd om bij haar thuis te komen en haar familie te leren kennen.

Esma Burroughs, een paar jaar ouder, met een hartelijke lach en een zeldzaam borstelige baard, was de secretaris van de Engelse afdeling van de *International Voluntary Service for Peace Work Camp Movement*. Hij woonde samen met zijn ongetrouwde zus. Ze hadden een boerenachtergrond.

De slungelige, serieuze, idealistische Chris Smith was onze aristocraat, ook leraar en de plaatselijke secretaris

van de *Fellowship of Reconciliation*. In sommige opzichten was hij een eenzame verloren ziel die was opgevoed door twee ongetrouwde tantes. Lisbet Foliard, geboren in Tsjecho-Slowakije, was getrouwd geweest met een Italiaanse krijgsgevangene en had een levendige dochter van drie jaar. Lisbets bruisende enthousiasme gaf onze groep een speciale vitaliteit. Ze verrijkte onze bijeenkomst regelmatig met gasten uit vele landen die met haar in de Cadbury Chocoladefabriek werkten. Ze vertegenwoordigde de Quakers in onze groep. Ze ontvingen mij, de afvallige Amerikaan als een lang verloren broer. Ik was de ex-Yankee en kleinzoon van een Nederlandse bloemistenimmigrant. Dankzij het lot dat me verhinderde snel te verhuizen, schoot Servas wortel in Birmingham. Dat werd het Europese Servas-hoofdkwartier, als je het zo kunt noemen. Deze groep toegewijde mensen omarmde het idee om Vredesopbouwteams te vormen en vroeg me te helpen. We bespraken methoden en systemen.

Ik schreef het eerste handboek voor nationale voorzitters met de onvermoeibare redactie van Connie Jones Thorpe. Het format voor Servas-hostlists, enigszins vereenvoudigd, wordt in de meeste landen na bijna 50 jaar nog steeds gebruikt. We hebben samen gegeten, reisjes gemaakt en gekampeerd, maar we hebben vooral veel dingen uitgewerkt die de basis vormden voor Servas. Na mijn vertrek werd Esma Burrough de eerste Europese Servas-voorzitter.

Chris Smith, Fellowship of Reconciliation

Achterdochtige bureaucraten, vriendelijke Engelsen, moeilijke Amerikanen

Er was binnen zes maanden nog geen vervangend paspoort gekomen. Ik kreeg toestemming om in Engeland te blijven en werd bezocht door een zeer voorkomende vertegenwoordiger van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Ik vertelde hem dat ik vastbesloten was om naar India te gaan zodra ik een paspoort had en dat ik het jammer vond dat het nog niet rond was. Toen hij voorstelde om terug te gaan naar de VS, zei ik dat als hij me naar de gevangenis zou sturen, dat een goede gelegenheid zou zijn om Britse criminologie te studeren en dat ik dat niet erg zou vinden. Ik legde ook uit dat ik niets meenam uit Engeland, geen baan, geen woonplek en geen geld. Hij moet geconcludeerd hebben dat ik niet subversief was, want ik ben nooit op een zwarte lijst gezet of het Verenigd Koninkrijk uitgezet. Uiteindelijk, nadat zo'n vijftig Amerikaanse vrienden namens mij naar het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken hadden geschreven, kwam er een vervangend paspoort. Toen ik voor het eerst een vervangend paspoort aanvraagde in Londen, vertelde de medewerker van de Amerikaanse ambassade me dat hij dacht dat ik het paspoort had vernietigd of verkocht omdat het een Israëlisch visum bevatte. We wisten allebei dat het Israëlische visum me zou verhinderen om door Arabische landen te reizen.

Culturele bruggen bouwen

Een van de hoogtepunten van het verblijf in Birmingham was wat het team daar later International At Homes noemde. We probeerden een programma te kopiëren dat was opgezet door een Quaker in het door bendes geteisterde New York. Rachel Davis Dubois bracht mensen samen van verschillende rassen en etnische groepen die vijandig gezind waren. In een informele vriendschappelijke bijeenkomst moedigde ze hen aan om te vertellen over hun culturen, festivals en levenswijzen. Sommigen zongen liederen. Velen vertelden over persoonlijke ervaringen. De ervaringen tijdens deze informele feestjes zorgden ervoor dat mensen hun burens niet langer vreesden, maar dat ze hun verschillende kleurrijke culturen en levens bewonderden.

Ons team verzamelde vooral jongere mensen voor avonden met soortgelijke programma's bij verschillende mensen thuis. Lisbet, die mensen van over de hele wereld kende als collega's in de Cadbury chocoladefabriek, was onze deskundige contactpersoon. Veel eenzame deelnemers waren dolgelukkig met de gezellige bijeenkomsten. Na mijn vertrek schreven ze dat deze bijeenkomsten zo populair werden dat ze er drie tegelijk moesten houden om iedereen die wilde deelnemen aan de kleine intieme groepen te kunnen ontvangen.

Later in Israël startte ik een groep van Arabieren, Druzen, Christenen en Joden en gebruikte een soortgelijke formule. Toen ik wegging, vertelden de Joodse leden me hoezeer ze het op prijs stelden om hun Arabische burens te leren kennen. Als vredesmensen over de hele wereld hun huizen of patio's of welke andere aangename ruimte dan ook zouden gebruiken voor interculturele ontmoetingsplaatsen, waar alle deelnemers zouden ontdekken hoe menselijk, fascinerend en mooi de gewoonten van anderen zijn, zou dat de inspanningen kunnen ondermijnen van de machthebbers die vakkundig de ene groep tegen de andere uitspelen zodat zij de brokken kunnen oprapen. Het geweld in Bosnië, Rwanda, Urundi en Chiapas zou moeilijker zijn aan te wakkeren. Ik was niet blij om de hechte gemeenschap die in Birmingham was ontstaan te verlaten. Het werd mijn dierbaarste familie, warmer dan ik in mijn eigen huis had gekend.

Kale grond

In Frankrijk, Oostenrijk, Joegoslavië en Bulgarije mislukten mijn pogingen om goede Servas-vertegenwoordigers te vinden om verschillende redenen. Deze landen hebben vervolgens goede *Open Door*-programma's ontwikkeld. De Fransen waren niet gewend om hun huis open te stellen voor vreemden en gaven er de voorkeur aan om hun gasten te ontvangen in de plaatselijke bistro.

De vele gezichten van onderdrukking

Oostenrijk was verdeeld onder de geallieerde bezettingsmachten. In Wenen leken sommige Russische soldaten met wie ik probeerde te praten doodsbang om benaderd te worden door een vriendelijke vreemdeling. Erger nog was de massale angst die ik in de trein zag toen we de door de Sovjet-Unie bezette sector binnenreden. Twee Russische soldaten liepen door het gangpad om identificatiepapieren te inspecteren. Toen een passagier

die vloeiend Russisch leek te spreken een vriendelijk gesprek met de soldaten begon, krompen de andere passagiers met angst in hun gezichten ineens alsof ze wensten dat ze konden verdwijnen. Het contrast tussen de Russische spreker en de houding van de andere passagiers was een voorbeeld van massahysterie en interculturele vooroordelen. Als de soldaten Amerikaans, Brits of Frans waren geweest, zou er niet zo'n vrees zijn geweest.

Joegoslavië en Bulgarije waren politiestaten. Burgers die met vreemden omgingen werden verdacht en vaak lastiggevalen door de politie. Een man die bevriend met me raakte in Skoplia vertelde me dat de politie hem de volgende dag om 3.00 uur 's nachts naar het politiebureau had gebracht en hem urenlang had ondervraagd. Toen ik een professor in de sociologie bezocht, wachtte een geheim agent buiten het appartement en volgde me de hele weg terug naar het hotel. In het enige hotel waar toeristen konden verblijven zei een vrouwelijke medewerkster die uitstekend Frans sprak dat het hotel werd gerund door de geheime politie. Als ik mijn kamer verliet, legde ze uit, zouden al mijn papieren worden meegenomen en onderzocht, dus ik kon ze net zo goed aan haar geven. Mijn gevangeniservaring, die een goede training was geweest in een miniatuur politiestaat, kwam goed van pas. Toen ik in Joegoslavië en Bulgarije was, was ik zo voorzichtig geweest om niets op te schrijven, want zelfs mijn meest private papieren konden tegen mij worden gebruikt of tegen een plaatselijke persoon die bevriend met me was. Het was een waardevolle les om te proberen het door de Sovjet-Unie geïnitieerde landbouwprogramma te begrijpen, dat Tito had voortgezet nadat hij onder de Russen vandaan was gekomen. Boeren in het hele land werden gevangengezet als ze door de droogte hun quota niet konden halen. Ik bracht wat tijd door met de Zagreb demonstratie-volksdansen, studenten die door de overheid werden betaald om de steun van het regime aan de volkskunsten te tonen. Als deze professionele volksdansen een feestje hadden, deden ze modieuze Amerikaanse dansen, in tegenstelling tot mijn onbetaalde Zweedse vrienden die hun traditionele dansen voor hun plezier deden. De aanblik van alle onderdrukking door het inboezemen van angst en intimidatie, die doordrong in elke handeling en gedachte, van studentenflat tot boerenwoning, onthulde het tegenovergestelde van vrijheid. Geen wonder dat deze naïeve Amerikaan in tien dagen tijd vijf keer werd gearresteerd voor het stellen van onschuldige vragen!

Grote families zijn er nog steeds

Een van de meest interessante ervaringen in Zagreb was het bezoek aan boerderijen met meerdere generaties die samen een huishouden vormden met soms meer dan twintig personen. De matriarch of patriarch beheerde het familiégeld. Een leraar legde uit dat als hij thuiskwam, hij al zijn verdiensten aan zijn grootmoeder of oudoom gaf en hem dan om geld voor een pakje sigaretten moest vragen.

In de winter maakte iedereen iets nuttigs en vaak ook iets moois. Jonge vrouwen zaten aan hun weefgetouw. Grootmoeders maakten kantwerk en mannen maakten meubels en paardentuig. Ik genoot van de pre-industriële geschiedenis. Met uitzondering van de politie, behandelden vreemden me vriendelijk en gul. Het leek een beleid van de overheid om bezoekers die zich niet als 'echte toeristen' gedroegen lastig te vallen. Vragen om een fabriek te bezoeken was OK, maar vragen stellen aan boeren over de verdeling van hun gewassen door de overheid was taboe. Alleen al het stellen van vragen, ook al waren ze niet kritisch, zorgde ervoor dat ik werd gearresteerd. Elke keer werd ik na enkele uren ondervragen weggestuurd, nooit opgesloten. Elke keer probeerde ik omzichtiger te zijn, maar ik kon niet voorkomen dat ik verdacht werd, behalve die keer dat ik te gast was bij een communistische dorpsondernemer. De laatste politieman die me arresteerde nodigde me uit bij hem thuis.

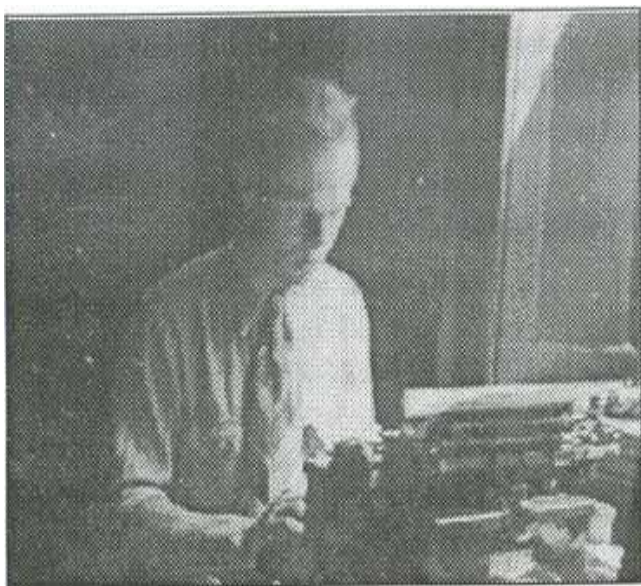
Een student die een afdeling van de *International Student Organization* oprichtte, werd van school gegooid. Een lerares die Esperanto leerde aan haar klas werd gestraft waar haar leerlingen bij waren. Dit was geen actie van de Sovjet- of Duitse bezetting, maar Amerikaanse onderdrukking. Costas Voumas, een student die met zijn familie in een klein lemen huisje woonde, bood zich aan als Servas-vertegenwoordiger, maar hij kreeg nooit toestemming om een hostlist samen te stellen.

Onvriendelijke burenen

De doorsteek van Griekenland naar Turkije zou gemakkelijk zijn geweest als ik de toeristische route via Istanbul had gevolgd, maar ik dacht dat de route via de eilanden in de Egeïsche Zee schilderachtiger zou zijn. In Piraeus, de zeehaven van Athene, ontdekte ik na dagen zoeken dat er bijna geen handel was tussen Griekenland en Turkije. Ze waren al lang gezworen vijanden. Uiteindelijk mocht ik mee met een kleine vrachtboot die zeilde als de wind goed was en een benzinemotor gebruikte als dat niet zo was. Drie dagen lang voeren we af en aan tussen de eilanden. Als de wind te sterk werd en de golven een gevaar werden voor de zakken meel op het dek, gingen we schuilen in de dichtstbijzijnde baai. Ik mocht het kleine schip een deel van de weg besturen. Het eenvoudige dieet van groenten en vis was smakelijk en precies wat mijn lichaam nodig had. Hoewel het nog maar drie mijl van de kust van Turkije was, duurde het een week voordat ik kon oversteken naar Turkije. Ik ben zo gefrustreerd geweest over deze kleine oversteek in rustig water.

Een schuur bouwen

Turkije was een gelukkiger land met een heel andere mentaliteit. Hoewel verslagen in de oorlog waren ze nog lang niet verslagen in geest. Het meest interessant voor mij waren de dorpen waar de boeren oude tradities van burenhulp hadden. Eigenlijk was ik getipt door een van de verhalen van Saroyan. Op een dag liepen mijn gids en ik kilometerslang over een dorre grasvlakte, een eeuwenoud bos dat millennia eerder was verwoest. In het dorp stond een zeer goed gebouwde school. Mijn gids vertaalde de markante geschiedenis die door een van de dorpsbewoners werd verteld. Zonder betaling voor hun bijdrage van materiaal en arbeid, hadden de dorpingen dit gebouw gebouwd omdat de regering hen een leraar had beloofd. Ze vertelden me ook hoe alle dorpingen elke lente de irrigatiekanalen repareerden zonder enige compensatie, behalve natuurlijk het gedeelde gebruik van het water. Ze legden ook uit dat er in de meeste dorpen een gratis gastvrije ruimte was voor Turkse reizigers, onderhouden door het dorpshoofd. De Turken hadden al honderden jaren een open-deur-systeem voordat Servas het bedacht.

Bob Luitweiler typt het eerste Servas Handboek in Birmingham England

Het dorp waar ik verbleef in de buurt van het spoorwegstation had zijn eigen verhalen. Een familie die daarheen was verhuisd om een winkeltje te beginnen, had niet genoeg geld verdiend om de winter door te komen. Ondanks het feit dat ze buitenstaanders waren wat mogelijk in hun nadeel was, en dat ze handelaren waren wat ook in hun nadeel was, hield het dorpshoofd een inzameling die groot genoeg was om hen door de magere wintermaanden heen te helpen. Ze wezen op een huis dat was afgebrand en vertelden trots hoe de dorpingen materialen hadden verzameld en dit, ook met gratis gedoneerde arbeid, in recordtijd weer hadden opgebouwd.

Ik hoop dat er ooit veel boeken over de geschiedenis van het gewone volk zullen verschijnen. Overal waar ik kom, ontdek ik oude gewoonten van samenwerking en wederzijdse hulp, praktijken van vrijgevigheid en mededogen die noch in de nieuwsmedia noch in de politiek gecentreerde

geschiedenisboeken aan bod komen. Wanneer een onderzoekende en optimistische geest over de wereld rondzwervt op zoek naar de vriendelijkere kanten van de menselijke natuur, bloeit er een nieuwe wereld op. We zijn met Servas begonnen om ruimdenkende mensen te helpen dit soort ervaringen op te doen. We wilden hen helpen om uit hun kortzichtige vooroordelen te stappen en de hartelijkheid van gewone mensen in zich op te nemen. Het is te gemakkelijk om iemand uit je eigen klasse of beroep te bezoeken en zo een klassenvooroordeel te versterken. Het is echter veel lonender om de wijsheid van andere klassen te

ontdekken, zoals deze boeren.

Maar zulke hartelijke gewoonten worden alleen onthuld aan een reiziger die dieper leert kijken. Een vriend die vele jaren later met mij in Tsjechoslowakije reisde, zei: 'Bob, je bent vreselijk om mee te reizen. We komen nergens omdat je met iedereen praat die je op straat tegenkomt'. (In die tijd werd het Duits, dat ik sprak, bijna door iedereen begrepen in Bohemen) Ik antwoordde: 'Dat is waar, maar je komt maar wat graag mee als ze ons uitnodigen voor thee'.

In Turkije wilden leraren van de Amerikaanse school *Open Doors* vertegenwoordigen voor dat land, maar ik vond dat het een Turk moest zijn. Ik vraag me nog steeds af of dat een vergissing was, want ze hadden een prima lijst kunnen maken en die dan aan een Turk kunnen geven.

Een juweel in een wereld

In Israël kwam ik in contact met Joseph Abilea, een juweel van een man, die daar vele jaren de leiding van Servas op zich nam. Hij was violist in het Israëliisch symfonieorkest en werd later dirigent. Toen zorgden zijn diepe sympathie voor zijn Arabische burens en zijn bezorgdheid om hun lijden ervoor dat hij ontslag nam om zich voltijds in te zetten voor de Arabisch-Israëliische Vriendschapsvereniging. Van hem en andere Israëliische pacifisten, door mee te werken in verschillende Kibbutzim en door een bezoek aan Martin Buber, beroemd schrijver en Joods filosoof, leerde ik veel over de innerlijke werking, de geschiedenis en de problemen van dat door spanning geteisterde land. Ik had het voorrecht om de kleine vredelievende groep in Israël te kennen, mensen die menselijkheid boven etniciteit stelden. Ze waren mooi en moedig en stonden vaak tegenover onoverkomelijke problemen. Joseph Abilea was er één van. Hij praktiseerde mededogen.

Samenwerking zonder hart

De aantrekkingskracht op mij van de Kibbutzim-beweging kwam voort uit mijn interesse in allerlei soorten vrijwillige samenlevingen. De Zionistische jeugdopleidingsboerderijen die ik in New Jersey bezocht, waren vol met enthousiaste, toegewijde jonge mensen. Het was inspirerend om deze idealisten te zien die ernaar uitkeken om in geldloze gemeenschappen te leven, ook al kwamen ze uit zakelijk georiënteerde families. Diezelfde geest verwachtte ik te vinden in de Kibbutzim. Helaas was het hier heel anders. Het fanatisme dat Israël mogelijk maakte, kleurde het idealisme van hun stichters en het leven van hun gemeenschappen. Economisch floreerden Kibbutzim dankzij enorme Amerikaanse financiële injecties en ze waren een van de fundamenten van de Israëliische landbouwproductie. De mensen die er woonden waren van de hogere klasse. Een man vertelde me dat hij er niet woonde omdat hij in een gemeenschap wilde wonen, maar alleen omdat het hem een hogere levensstandaard gaf.

Medelevend delen was er weinig. In één Kibbutz had ik erge diarree. Ze gaven me een kamertje. De dokter, die goed Engels sprak, kwam, maar had geen tijd voor zelfs maar een paar zinnen conversatie. Het eten werd op tijd gebracht, zonder een woord. Overigens kon ik in het Duits communiceren met degenen die Jiddisch spraken en in het Spaans met de Sephardische Joden, maar dat was nutteloos als niemand wilde praten. De rest van de lange hete dagen en nachten lag ik daar eenzamer dan ik in een grot in de woestijn zou zijn geweest, want je voelt je meer geïsoleerd tussen niet-communicerende mensen dan alleen in de wildernis. De mensen die urenlang op slechts een paar meter afstand met elkaar praatten, dachten er nooit aan om me te vragen hoe het met me ging. Omdat ik immobiel was, kon ik geen vriendelijk gezelschap opzoeken. Het was een vreemde mentaliteit voor een hechte gemeenschap. Later leerde ik dat mijn ervaring niet uitzonderlijk was.

Toen ik op een avond met de leiders van een Kibbutz ging praten, werd ik naar een privé-appartement geleid. Hier in deze egalitaire samenleving deden de leiders zich tegoed aan luxe uit de VS, die niemand anders in de Kibbutz had. Overal in hun woning stonden dure Amerikaanse speeltjes. Erger nog was de onbedoelde, maar pijnlijke isolatie die sommige kibbutz-leden ervoeren. In het begin was het plan om van de eetzaal het gemeenschapscentrum te maken. Om de rust te bewaren werden er geen kinderen toegelaten. Israëliische kinderen uit gezinnen waar spanningen zijn, gedragen zich veel wilder dan bijvoorbeeld Mexicaanse dorpskinderen. De kinderen werden opgevoed in speciale kinderslaapzalen waar hun ouders hen 's avonds en tijdens de sabbat een paar uur zagen. Deze gemeenschappen groeiden uit tot meer dan duizend leden.

De vergaderzalen waren verre van rustig en gezellig. Toen koffiezetapparaten eindelijk werden toegestaan in privévertrekken, vormden zich spontaan koffiekiekjes rond verschillende etnische groepen. Ze bestonden uit Joden uit de Angelsaksische cultuur, mensen met een Poolse achtergrond, Roemenen, Oost-Indiërs enzovoort. Als je de pech had om uit een land te komen waar geen koffiekiek was, stond je min of meer in de kou. Geïsoleerd zijn in een stad waar je een paar straten verderop vrienden kunt ontmoeten is één ding, maar in een kibbutz is dat niet mogelijk. Mensen die ongelukkigerwijs niet bij een van deze groepen hoorden, stonden in de kou. Ze bevonden zich in een samenleving die alles deelde, behalve mededogen. De Jemenitische Joden met een donkere huidskleur werden behandeld als tweederangs leden, er was een soort racisme in hun idealistische samenleving.

Overall ter wereld zijn groepen die proberen om de gezellige samenlevingen en veiligheid van vroegere tijden te creëren. Toch zijn onze vooroordelen en individualistische manieren van doen zo diepgeworteld dat we ze als een virusinfectie met ons meedragen in onze geplande gemeenschap. Als ik over deze ervaring nadenk, word ik eraan herinnerd hoe vaak ideologisch gedreven mensen zo opgaan in hun zaak dat ze de mensen zelf vergeten. Ongevoelige missionarissen, evangelische marxisten, fundamentalisten van alle religies slagen er zelden in om contact te maken met hun naaste burens. Hoeveel Servas-hosts met genereuze open deuren voor buitenlandse bezoekers schenken aandacht aan vluchtelingen of eenzame buitenlandse studenten in hun eigen gemeenschap? Martin Buber, de beroemde Joodse pacifistische schrijver en filosoof die van ganser harte in de gemeenschap geloofde, zei tegen me. 'In de kibbutz is er de vorm van gemeenschap, maar niet de geest. Het mechanisme werkt zo soepel dat ze de menselijkheid vergeten.'

Ontsnapping naar nieuwe werelden

De volgende etappe van mijn reis was een korte boottocht naar Cyprus, een verrukkelijk Zuidzee-achtig eiland ondanks het onderliggende conflict tussen de Griekse en Turkse bewoners. Vaak worden deze etnische conflicten, die zo vaak voorkomen in vele delen van de wereld, aangewakkerd door politieke groeperingen die de eenvoudige mensen in hun gemeenschap gebruiken voor hun eigen egoïstische doeleinden. Ik huurde een fiets en toerde over een groot deel van het eiland, bezocht mensen van verschillende culturen, zwom in schoon water onder hoge schaduwrijke bomen en koesterde me in de kalme atmosfeer. Overall waren de mensen vriendelijk. Mijn afscheid van het gespannen Israël was een enorme opluchting.

Vanaf daar was de weg naar het oosten geblokkeerd omdat geen enkel Arabisch land iemand doorliet met een Israëlisch visum in zijn paspoort. Maar ik dacht dat ik wel een stoomboot zou kunnen vinden die op weg naar India onderweg Cyprus zou aandoen. Wat was ik naïef! Natuurlijk, een klein stukje naar het zuiden, in de haven van Suez lagen honderden schepen om het Suezkanaal te passeren. Suez was echter verboden terrein voor iedereen met een Israëlisch visum. De enige manier om een passagiersstoomboot naar India te nemen, zo werd me verteld, was helemaal terug te gaan naar Italië.

Een Bedouinen-haven

Dus vloog ik, wat ik zelden deed, over Israël's vijanden heen en landde in Koeweit, destijds een Brits protectoraat. In die tijd was Koeweit niet veel meer dan een overwoekerde Bedouinen-haven, een oud smokkelaarsnest. Er was een hoog ommuurd kasteel van de koninklijke familie, een paar oude gebouwen en er kampeerden nomaden in buurt. Olie-inkomsten begonnen het land net te veranderen. Sommige 'huizen' bestonden uit slechts vier palen in het zand met matten aan drie zijden en een mat over het zand voor een hele familie. De Europese oliearbeiders daarentegen hadden kwartieren met airconditioning en een clubhuis. De monteurs uit India hadden snikhete houten slaapzalen. Afgezien daarvan en van een lange pier, was de plek authentiek. Mijn eerste nacht was het zo lawaaiig dat ik nauwelijks kon slapen. Toen ik de volgende dag de straat op ging was er niemand te zien. Ik realiseerde me dat de mensen sliepen in de verzengende hitte van de dag en werkten in de koelte van de nacht. Over onwetende westerlingen zoals ik werd gezegd: 'Mad dogs and Englishmen walk in the midday sun'.

Vagebond onder pelgrims

De tocht als dekpasagier naar Karachi was een ontdekkingstocht in het leven van moslim-families. Mijn medepasagiers, pelgrims die terugkeerden uit Mekka, gaven me de kans een kijkje te nemen in het gezinsleven van moslims, zeldzaam in een samenleving met gesluierde vrouwen. Een van de belangrijkste dingen die een moslim kan doen is een pelgrimstocht maken naar Mekka voordat hij sterft. De terugreis naar huis is minder belangrijk. Daardoor stopte het schip verschillende keren kort om oudere pelgrims die op de terugreis gestorven waren een zeemansgraf te geven. Om de rook uit de schoorsteen en de harde stalen dekken te ontwijken vond ik een mooie plek voor mijn slaapzak op het voorluik, zonder te weten dat dit de traditionele gebedsruimte was. Vroeg in de ochtend, het tijdstip van de eerste van de dagelijkse gebeden, kreeg ik een trap tegen mijn ribben en het bevel om opzij te gaan. Later baden de toegewijde pelgrims met een ongelovige erbij. Had ik signalen afgegeven die hen vertelden dat ik mezelf als een broeder beschouwde hoewel ik geen medegelovige was? Mijn onwetendheid over hun religieuze gebruiken leidde tot ergere misstappen. Slapen in hun gebedsruimte was niets vergeleken met het fotograferen van hun families. Twee taboes werden in één keer geschonden. Foto's worden beschouwd als beeldverering. Foto's van hun ongesluierde vrouwen waren nog beledigender. Waarom ze me niet op een donkere nacht net als hun dode grootvaders in zee dropten, zal ik nooit weten.

Pakistan

Ik verbleef drie maanden in Pakistan en werkte een tijdje in een werkkamp voor vrede in Karachi waar we huizen voor vluchtelingen bouwden. Toch slaagde ik er niet in om nuttige contacten voor Servas te leggen. In Peshawar bezocht ik de broer van de man die bekend stond als de Frontier Gandhi, Kahn Abdul Gafar Khan. Zijn broer was nerveus toen ik kwam omdat hij, zo ontdekte ik bij aankomst, huisarrest had. Kahn Abdul Gafar Khan, die een naaste medewerker van Gandhi was geweest, zat in de gevangenis.

Het echte avontuur daar was een reis naar het vorstendom Swat, een geïsoleerde semi-autonome staat in de uitlopers van de Himalaya. Toen ik de vereiste vergunning aanvraagde, vroeg de beambte me of ik journalist of wetenschapper was. Omdat ik op geen van beiden aanspraak kon maken, zei hij dat hij me geen vergunning kon geven. 'Wat zou U doen als U in mijn plaats was?', vroeg ik hem. Hij antwoordde zonder aarzelen: 'Ik zou gewoon gaan'. Een lange en wilde busrit bracht me naar een van de interessantste plaatsen die ik ooit had gezien, een plaats waar men leefde volgens middeleeuwse gebruiken. De brug over een duizend meter diepe kloof werd overspannen door een boogbrug, gebouwd in natuursteen zonder moderne materialen. De imposante huizen waren alle gemaakt van grote stenen die precies op elkaar waren gestapeld met alleen klei als mortel. Rond elke deur en elk raam zat gedetailleerd houtsnijwerk. Het meest fascinerend vond ik het economische systeem. Ze hadden een munteenheid die niet aan inflatie onderhevig was omdat hun geld het graan was waar brood van werd gebakken. Hun duizend jaar oude betaalsysteem bestond uit jaarlonen, een systeem dat door moderne visionairs wordt bepleit. Elk jaar bij de oogst werd de timmerman van de gemeenschap, die de voorgaande twaalf maanden alle reparaties aan de huizen had gedaan, in een vaste hoeveelheid graan uitbetaald. Dat gold ook voor de kapper, de huwelijkskoppelaar en de imam. Deze mensen waren dus verzekerd van werk. De specialisten hadden een vast inkomen. Toen ik mijn rekening voor eten en onderdak ging betalen, kreeg ik te horen dat ik te gast was bij de prins van Swat. De rekening was al betaald. Ik heb er nu spijt van dat ik niet meer tijd heb genomen om met hem te praten en meer te weten te komen over de gewoonten en idealen van deze mensen.

Het jaarlijkse graanloon van Swat is maar één van de verschillende soorten economische systemen. De kibbutzim, de Shakers en de Hutterieten hebben weer andere. De burenhulp in de Turkse dorpen is ook een oude vorm van een economie gebaseerd op diensten. Ik vond dit ook bij de schapenboeren in Wales, de bergherders in Noorwegen en de Zwitserse herders. De meeste samenlevingen die niet zijn overgenomen door de nationale en internationale geldsystemen hebben een aantal kenmerken van inheemse non-profit economieën. Het *world consumer's cooperative network* is feitelijk de oude ruilhandel onder burenen midden in de wereld van het geld, maar wel democratisch gecontroleerd door consumenten via het lidmaatschap van hun lokale winkels. Helaas hebben machthebbers met hun controle over de populaire pers, TV en schoolboeken, het publiek op subtiele wijze gehersenspoeld zodat mensen geloven dat er maar twee

economische systemen zijn. Daarom geloven de meeste mensen dat we moeten kiezen tussen een winst-gedreven kapitalistisch systeem en een door de overheid geleid socialistisch- of communistisch systeem. Met andere woorden, we worden verondersteld slechts pionnen te zijn in de handen van geldmakers, kooplieden en *captains of industry* of socialistische bureaucratieën. Het is allemaal deel van het proces om de mensen economisch rechteloos te maken door ze ervan te overtuigen dat ze hulpeloos zijn en daarom thuis moeten blijven en hun mond moeten houden terwijl een kleine groep machthebbers zichzelf verrijkt.

Buren en toch werelden apart

Oversteken naar India was andere koek. In die tijd konden Indiërs en Pakistani hun gemeenschappelijke grens niet oversteken. Ze waren technisch gezien in oorlog. Mijn trein ging naar het laatste station aan de Pakistaanse kant. Na anderhalve kilometer lopen kwam ik bij de grens. Hier droegen Indiase stuwadoors enorme trossen bananen op hun schouders naar de demarcatielijn en slingerden ze over op de schouders van de Pakistaanse dragers, omdat geen van beiden een voet over de grens mocht zetten. Een paar jaar eerder was dit één land, genoemd naar de Indus rivier die nu voor het grootste deel in Pakistan stroomde.

Indiase versus rationele logica

Het was een onzichtbare lijn tussen Lahore en Amritsar. De mensen aan beide kanten van de muur hadden dezelfde afkomst en spraken meestal dezelfde taal, maar de wijze van redenering in India was zo anders dat het even duurde voordat ik ontdekte waarom ik zo vaak niet goed kon communiceren. Ik herinner me een lange discussie over sociale kwesties met een volgeling van Ghandi, die beter Engels sprak dan ik, maar om de een of andere reden begrepen we elkaar niet. Het duurde weken voordat ik door had dat hun logica heel anders was dan wat ik als rationele denker had geleerd.

Terwijl ik geleidelijk mijn westerse mentaliteit losliet, begon ik hun logica van het hart te waarderen. In de natuurkunde en scheikunde, waar je dingen kunt meten in een gecontroleerde omgeving, bijvoorbeeld met gedestilleerd water voor chemische experimenten, werkt wiskundige analyse goed. De moeilijkheid komt wanneer westerlingen de logica van het laboratorium proberen te gebruiken om sociale problemen en sociale verandering te begrijpen. Hier is geen gedestilleerd water en zelden een gecontroleerde omgeving. In een biologisch experiment kun je honderden variabelen hebben. In een menselijke sociale situatie kunnen er miljoenen variabelen zijn. De Westers-opgeleide wetenschapper beperkt het aantal variabelen. Dit kan het formuleren van het probleem worden genoemd: je kiest enkele variabelen die je het belangrijkste vindt en negeert alle andere. Vervolgens probeer je het probleem te analyseren met een beheersbaar aantal variabelen.

De *Bhagavad Gita*, een van de heilige leerstellingen van de Hindoes, zegt dat er een hoger begrip is dan dat van het logische verstand. De Indiërs, ontdekte ik, kijken niet naar sociale problemen door de bril van wiskunde en statistiek, maar door middel van gevoel, medeleven, sympathie en intuïtie. Je kunt wekenlang met hen in discussie gaan met redeneringen die voor jouw westerse geest volkomen rationeel lijken. Maar als je conclusie voor hen niet goed voelt, dan zal je manier van redeneren voor hen ook weinig betekenen. Gaandeweg moest ik toegeven dat bij sociale kwesties de logica van het hart het beste is. Mijn ervaring in de kibbutzim was daar een sterk bewijs van. Deze gemeenschappelijke samenlevingen liepen als een trein. Ze leken economisch succesvol, er leek weinig wrijving en het leven was vredig. Maar voor velen die er opgroeiden was het geen goede manier van leven: de logica van het hart ontbrak. Helaas noemen we onze vrouwen in het Westen irrationeel en onlogisch omdat ze hun intuïtie gebruiken en hun hart volgen. Is het omdat de meeste Amerikanen de logica van het hart verwerpen dat we in sommige delen van de VS nu meer uitgeven aan het bouwen van gevangenissen dan aan scholen?

Het land was hetzelfde. De mensen zagen er hetzelfde uit. Hun talen leken op elkaar, maar hun idealen waren heel anders. De wortels van de islam zijn dogmatisch, net als die van het christendom en jodendom. Ze komen alle voort uit het oude Israël en wat christenen het Oude Testament noemen. Hindoeïsme, boeddhisme en andere oosterse religies worden gemotiveerd door heel andere leefregels. Hun verschil in levenswaarden heeft een diepgaande invloed op samenlevingen waar ze dominant zijn. Ik probeer nog steeds hun wijsheid te doorgronden. Het staat in veel opzichten zo ver af van onze westerse mechanistische denkprocessen dat je je

leven bijna opnieuw moet beginnen in een andere denkmodus om het echt te kunnen bevatten. Veel Amerikaanse sektes nemen er een deel van over en maken er een nieuwe doctrine van, waarbij ze de holistische benadering missen.

Spiritueel ontwaken

Ik had een bibliotheek vol met de geschriften van Gandhi, maar toch kon ik niet onwetender zijn over de ware aard van hun geest, want ik kende alleen de buitenkant en niet de kern. Uiteindelijk overwon ik mijn westerse denkwijze en begreep ik dat de logica van het hart op het gebied van menselijke relaties beter is dan de logica van Aristoteles. Elke logica heeft zijn waarde, mits gebruikt in het juiste domein. Het was een les die moeilijk te leren was. Wat kan er frustrerender zijn dan praten met iemand die jouw taal beter spreekt dan jij en volledig falen in de communicatie, vooral wanneer je jezelf als een zeer logische en redelijke denker beschouwt? Gelukkig beginnen de laatste vijftig jaar steeds meer mensen in het Westen deze oosterse logica van de geest en het hart te begrijpen.

Het land van Gandhi

Ironisch genoeg, ik was naar India was gekomen om te zien in hoeverre Gandhi's geweldloosheid daar geaccepteerd was, maar was het een veel dieper niveau van Gandhi's inzichten dat mijn leven veranderde. Gandhi had het zeldzame vermogen om tot de kern van problemen door te dringen. Geboortebepiering hoorde daar helaas niet bij. Zijn inzicht in onderwijs en ontwikkeling van plattelandsgemeenschappen was fenomenaal. De wereld zou er heel anders uitzien als alle organisaties en individuen die mensen in de derde wereld willen helpen ook maar een klein beetje van zijn wijsheid zouden begrijpen.

Gandhi begreep dat het helpen van plattelandsdorpen niet betekende dat je ze eerst de commerciële wereld in moest duwen omdat ze daar slachtoffer zouden worden van de grillen van de internationale handel. Hij had gezien hoe onder de Brits-Indië het beste deel van de Indusvallei was veranderd in enorme katoenplantages, die katoen produceerden voor de Engelse textiel fabrieken. Tegen de tijd dat de stof terugkwam in India konden de prantage-arbediers het zich niet meer veroorloven. Ze waren het land kwijtgeraakt waarop ze honderden jaren lang hun voedsel hadden geproduceerd. Ze verloren het verbindende dorpsleven, de bakermat van hen en hun kinderen. Ze werden het wrakhout van een zinkend schip.

India, het land van Gandhi, was heel anders. Het kost drie levens om dit subcontinent te doorgronden. India heeft buitengewoon complexe culturen en religies, geweldige spirituele leiders en ook hevige conflicten tussen gemeenschappen. Ik reisde derde klas, sliep in lemen boerenhuizen en Gandhi-centra en zat zij aan zij met de armsten en de rijksten. Het lijden en de hongersnood in dit overbevolkte subcontinent had het geloof in de heiligheid van het leven aangetast. De pijn die Gautama 2500 jaar eerder voelde toen hij voor het eerst een invalide en een bedelaar zag, is misschien honderd keer dieper geweest, maar de gewone mensen van nu hadden geen plek om te vluchten. Op duizenden hectares land werden katoen en thee verbouwd die naar het rijke buitenland werd verscheept terwijl de boeren verhongerden. De zoektocht naar spirituele verlichting was levend, India was een magneet voor zoekers uit de hele wereld, maar de geur van dood was alomtegenwoordig. Toen ik stopte om een plaatselijke man te helpen die net bijkwam van een epileptische aanval, vroegen voorbijgangers me of ik zijn broer was. Toen ik in een arm dorp mijn rugzak op mijn rug slingerde om Vinoba te volgen, waren de mensen verbaasd om een Europeaan zijn eigen bagage te zien dragen. Ik vroeg een schoenmaker, wiens hele reparatiebedrijf bestond uit een verzameling handgereedschap op de stoep naast hem, om mijn sandalen te repareren. Toen hij me vroeg ze voor morgen te laten liggen, zei ik dat ik geen andere had en of ik zijn gereedschap misschien kon gebruiken om zijn werk niet te onderbreken. De aanblik van een blanke die met zijn handen werkte, deed hem stoppen met zijn arbeid.

Daar was ik misschien de enige blanke die ze ooit hadden gezien die bereid was om hun leven te delen, maar in de Gandhi-centra waren er verschillende mensen uit diverse landen die hun leven hadden gewijd aan de Gandhi-beweging. Het waren buitengewone en geweldige mensen die zonder betaling werkten. In Gandhi-ashrams ontmoette ik meer mensen wiens leven was veranderd dan ik ooit had gezien. Niet één van hen verkondigde dat ze gered waren of sprak zelfs over nieuwe inzichten. Ze beleefden het gewoon in stilte en vreugde. Voor mij was deze sociale beweging, die steeds bredere kringen van heropbouw op het platteland

creëerde, een openbaring. Nog een voorbeeld van vredesopbouw: hun werk liet zien hoe het leven van een paar toegewijde mensen een hele samenleving kan beïnvloeden. De oprichters van de Gandhi-ashram kwamen uit de middenklasse van de stad en woonden in lemen hutten. Ze volgden het eenvoudige dieet van de naburige boerengemeenschappen en wijdden hun leven aan het revitaliseren van India. De kinderen uit analfabete gezinnen in de buurt werden uitgenodigd om naar hun scholen te komen waar ze op de moddervloer zaten en op leien schreven. Via de kinderen kwamen de ashrams in contact met de ouders. En zo kwamen de door Gandhi geïnspireerde programma's van de grond: verbetering van de veestapel, betere behandeling van vrouwen, verbeterde sanitaire voorzieningen, het spinnen van garen voor hun eigen kleding, verbeterde huizenbouw en vele andere soorten van herontwikkeling van het platteland.

Het programma dat Gandhi opzette had wortels in vele uithoeken van het land. Ik woonde een verbazingwekkende bijeenkomst bij van dorpsontwikkelingswerkers in Benares. Duizenden mensen kwamen uit alle hoeken van India. Gandhi leefde niet meer, maar ik had het voorrecht om veel van zijn naaste medewerkers, de leiders van de beweging, te ontmoeten. Ze besteedden uren aan het bespreken van de toekomst van hun beweging. Het was opmerkelijk hoezeer ze van elkaar verschilden. Er waren socialisten en anarchisten, intellectuelen en pedagogen, economen en landbouwkundigen. Er waren hindoes van hoog aanzien en hindoeïstische outcasts, *Harijans* noemde Gandhi hen. Er waren ook moslims, christenen en atheïsten. Gandhi's aantrekkingskracht had een verscheidenheid aan mensen bijeengebracht die meer van elkaar verschilden dan ik ooit in één beweging had gezien. Zolang hij leefde was er een opmerkelijke harmonie onder hen. Maar hoewel ze nog steeds samen functioneerden, waren er ook schisma's en ernstige meningsverschillen over de doelen en de koers.

Misschien is het onvermijdelijk dat wanneer een land erin slaagt om zichzelf te bevrijden van een buitenlandse macht, de facties in eigen land, die schouder aan schouder hebben gewerkt voor onafhankelijkheid, nieuwe conflicten beginnen. In Israël splitsten kibbutzim zich af zodra ze onafhankelijk werden. Het conflict bestond verbazingwekkend genoeg niet tussen degenen die hun kinderen wilden opvoeden tot vrije denkers en degenen die hen wilden indoctrineren. Nee, het was tussen twee vormen van indoctrinatie: het socialisme van de USSR en het socialisme van de Britse *Labour Party*. Het ideaal om kinderen aan te moedigen voor zichzelf te denken kwam niet voor in de discussie. Zelfs families vielen uit elkaar ten gevolge van deze dogma's, ouders verhuisden naar de ene kibbutz terwijl hun kinderen verhuisden naar een andere.

De dorpsontwikkelingscentra in heel India die Gandhi 'ashrams' noemde, inspireerden me meer dan welke andere beweging ook die ik ooit heb meegemaakt. Elk centrum op het platteland was onafhankelijk, eigendom van en geleid door zijn leider. Veel van deze leiders waren opmerkelijk toegewijde mensen die hun comfortabele leven in de stad opgaven, hun huis verkochten en zich voor de rest van hun leven wijdden aan het Gandhiaanse dorpswerk. Ze waren over het hele land verspreid maar niemand had een idee waar ze precies waren of zelfs maar hoeveel het er waren. Waarom tijd besteden aan statistieken als er een grote behoefte is aan dorpsontwikkeling, zouden de Indiërs waarschijnlijk hebben gezegd met hun mensgerichte logica. Dit was een ander conflict tussen mijn westerse geest en die van India. Ik begon echter wel met een lijst door ashramleiders te vragen of ze Servas-hosts wilden worden. Er zou een fascinerend boek geschreven kunnen worden over die bijeenkomst in Benares, de verschillende persoonlijkheden die deel uitmaakten van de beweging en hun invloed op de ontwikkeling van het land in latere jaren.

Gandhi zag de ontwikkeling van dorpsindustrieën als onderdeel van de bevrijding van India, maar hij was ontmoedigd. Voordat hij werd vermoord, zei hij: 'India zal haar onafhankelijkheid krijgen, maar niet haar vrijheid'. Ik denk dat hij bedoelde dat India zich zou losmaken van de Britse overheersing, maar dat dit geen echte vrijheid zou brengen voor alle mensen waarop ze gehoopt hadden. Veel dingen over de vrijheid van de plattelandsbevolking begreep hij. Dorpen moesten levensvatbare industrieën hebben die eenvoudige apparaten gebruikten die de dorpingen zich konden veroorloven. Veel van hun eigen behoeften moesten door de dorpingen worden geproduceerd, zelfs dingen die efficiënter in fabrieken konden worden gemaakt. Het meeste voedsel zou in de dorpen zelf verbouwd moeten worden. Dorpen die controle hebben over hun eigen economie kunnen alleen vrij zijn als de dorpschouwen zich bekommeren om het welzijn van alle mensen. Gandhi's centrum voor plattelandsontwikkeling in Wardha, dat hij een ashram noemde, was een complex van relatief primitieve dorpsindustrieën. Ze persten olie, maakten papier, hadden een veestapel voor zuivel en grote groentetuinen en maalden hun eigen graan. Iedereen spon katoen.

Samen met zijn collega's ontwikkelde Gandhi een opmerkelijk onderwijssysteem voor kinderen. Het was het meest holistische systeem dat ik ooit heb gezien. Centraal bij het leren stonden de verschillende praktische vaardigheden. Iedereen hield een dagboek bij en schreef daarin hoeveel ons garen hij of zij die dag had gesponnen. Elke klas had zijn eigen bestuur en gekozen bestuurders. Luisteren naar de verschillende klassenvertegenwoordigers die hun maandelijkse verslag uitbrachten en die dan hun administratie bekritiseerd zagen door anderen in de klas was een nieuwe ervaring voor mij, vooral toen ik me realiseerde dat de kinderen uit ongeletterde en zeer arme gezinnen kwamen. Dit programma voor kinderen op het platteland was weliswaar ambachtelijk, maar niet in de eerste plaats beroepsgericht. De handvaardigheidsactiviteiten werden gebruikt om de kinderen kennis te laten maken met aardrijkskunde en geschiedenis, lezen en schrijven. Via de kinderen van de plattelandsontwikkelingswerkers bereikten Gandhi's ideeën de ouders en via hen het leven op het platteland. Omdat de meeste mensen in India dorpelingen waren, bereikte hij de massa, niet door een massale aanpak maar een aanpak van mens tot mens. Helaas geloofde het westers opgeleide establishment van India niet in zijn nuchtere, dorpsgerichte aanpak. Ze gingen verder met het industrialiseren van het land, in veel gevallen met milieuverwoestende methoden. Als ze het plan van Gandhi en zijn zeer wijze medewerkers hadden gevolgd, had India ondanks de overbevolking misschien wel een model kunnen ontwikkelen voor een duurzame, goed gevoede samenleving. Geleidelijk aan zouden de door ossen aangedreven waterputten en oliepersen zijn vervangen door met zonne-energie aangedreven apparaten. De Gandhianen ontwikkelden uitstekende goedkope methaangeneratoren die koeienmest in compost en gas veranderden. De felle zon is een uitstekende energiebron om te koken en elektriciteit op te wekken. In plaats daarvan werd in 1950 de helft van het nationale budget gebruikt om militaire uitrusting te kopen of te bouwen.

De Indiërs noemden deze dorpsgerichte beweging het *Gandhi Constructive Program* om het te onderscheiden van zijn geweldloze onafhankelijkheidsstrijd. Het moedigde mensen aan om trouw te blijven aan het beste in hun eigen cultuur en zelfvoorzienend te worden in plaats van te proberen voor buitenlandse bedrijven te werken. Iedereen die programma's voor plattelandsontwikkeling in India onderzoekt, spreekt nu vol lof over de superieure resultaten van de Gandhi-centra. Maar ze bereiken slechts een klein deel van India.

Wat betreft geweldloosheid of het pleidooi voor het ontwikkelen van een alternatief economisch systeem, was Gandhi haast een roepende in de woestijn. Indiërs, zoals veel andere mensen, houden van een goeroe die de weg verlicht, een fakkel die in de duisternis schijnt zodat ze blindelings kunnen volgen. Ze luisterden 's avonds naar zijn 'gebeds'bijeenkomsten waarbij hij zijn best deed om zijn filosofie uit te leggen, maar slechts weinigen verinnerlijkten de betekenis van zijn ideeën. Hij liet een licht schijnen in moeilijke tijden. De mensen stelden hun vertrouwen in hem. Toen hij gedood werd, zochten ze zonder nadenken een andere leider om te volgen, maar niemand kon zijn plaats innemen.

Vinoba Bhave was zowel een genie als een man van geloof, maar hij heeft nooit het enthousiasme van zijn volk aangewakkerd zoals Gandhi dat deed, en leefde altijd in de schaduw van Gandhi tot die werd vermoord. Hij ontwikkelde voor de dorpen veel ingenieuze apparaten. Ik denk dat hij deels verantwoordelijk was voor veel van Gandhi's uitstekende dorpschoolprogramma. Ik liep een aantal dagen met hem en zijn volgelingen mee toen hij van dorp naar dorp ging en degenen die grote stukken land hadden vroeg om daarvan wat aan de armen te geven. Op sommige plaatsen was hij in staat om hele dorpen samen te brengen en hun land te anders te verdelen.

Gaandeweg begreep ik de betekenis van holistisch redeneren en hoe essentieel het is om oplossingen te vinden voor onze complexe sociale en biologische uitdagingen. India gaf me een heel nieuw inzicht. Na mijn verblijf daar keek ik anders naar de wereld. In zes maanden had ik een ervaring voor het leven. Ik raakte bevriend met de heilige leraar in vergelijkende godsdienst van Tagore's voormalige opleidingscentrum. Ik maakte kennis met enkele van Gandhi's naaste volgelingen en wandelde samen met Vinoba Bhave en zijn gevolg die land verzamelden voor de landlozen. Verschillende Gandhiaanse ashrams stemden ermee in Servas te ontvangen. Iedereen die ik bezocht gaf me nieuwe inzichten in de aanpak van plattelandsontwikkeling. In Benares woonde ik een enorme bijeenkomst bij van door Gandhi geïnspireerde gemeenschapswerkers uit heel India. Het door Gandhi geïnspireerde ritueel van het ochtendgebed, waar hoogopgeleide mannen zwijgend aan een spinnewiel zaten terwijl de boeren vol ontzag toekeken, leek op een omkering van de rollen. Op deze bijeenkomst ontmoette ik een opmerkelijke man die me uitnodigde om naar zijn centrum te komen. Hij was

een uitgebreid programma voor plattelandontwikkeling aan het opzetten onder geïsoleerde en verwaarloosde bergstammen. Hij stond erop om Servas-voorzitter voor India te worden en heeft deze positie vele jaren bekleed. Hij gebruikte bezoekers die vanuit de hele wereld naar zijn uitstekende centrum voor plattelandontwikkeling kwamen om de Indiase Servas-hostlijsten te updaten.

Eerste internationale Servas-conferentie

Na drie maanden in Pakistan en zes maanden in India kreeg ik een brief van mijn vrienden uit Birmingham waarin de eerste internationale conferentie van *Peace Builders* (Servas) werd aangekondigd en waarin ik werd aangespoord om mee te doen. Zou ik mijn geplande reis door Zuidoost-Azië, de Filipijnen en Japan voortzetten of zou ik terugkeren naar Europa? Ik heb mijn plannen gewijzigd en ben met het eerste schip teruggegaan naar Europa.

Eerste internationale conferentie van vredesbouwers, Hamburg, Duitsland, waaruit de naam "Servas" ontstond (1952)

(v.l.n.r.) Folke Hertling, Duitsland, Chris Smith, VK; Nana Fundar, Denemarken, Claus Weiss, Duitsland, Leticia Grove, Bob Luitweiler, VS, Dagny Ingvorsen, Esma Boroughs, UK, Connie Jones, UK, August Budinski, Helmut Hertling, Duitsland, Krisun Ingvorsen, Denemarken

De eerste Internationale Servas-bijeenkomst vond plaats in het huis van Claus Weiss en de Hertling's in de buurt van Hamburg. Gertraud Hertling, die het eerste zaadje voor ons programma had geplant, was er niet, maar haar vader nam ons op als zijn familie. Engeland, Denemarken en Duitsland waren officieel vertegenwoordigd.

We werden het eens over een aantal basisprocedures, en ook over een naam voor ons programma. Esther vond 'Open Doors' leuk. Ik had voorkeur voor 'Peace Builders', maar ik wilde geen Engelse titel gebruiken. Esma Boroughs, de eerste voorzitter van Servas International koos voor 'Servas', wat Esperanto is voor 'dienen', in de tegenwoordige tijd. We waren het er allemaal mee eens. De gedachte was dat mensen die reisden van hun hosts zouden leren hoe ze in hun eigen gemeenschap effectiever zelf programma's en menselijke relaties zouden kunnen ontwikkelen die vrij zijn van de kiemen van oorlog. Niemand heeft gesuggereerd dat de keuze voor 'Servas' betekende dat we ons oorspronkelijke doel, vredesopbouw, zouden opgeven. De gedachte dat de keuze voor de naam Servas betekende dat we het doel van ons programma wilden veranderen, is onjuist. We wilden gewoon een naam die internationaler was dan de Engelse naam

‘Peace Builders’.

Tegen de tijd dat ik terugkwam uit India, hadden Claus Weiss met medestudenten Joachim Wessloh en Gertrauds broer Volker een Duits werkcomité opgericht en al ongeveer 40 host-adressen verzameld. Joop van der Spek leidde het programma in Nederland. Nana Funder, die een uitstekende kleuterschool had in Denemarken en Servas-reiziger was geweest in de VS en Kristen Ingvorsen, fabrikant van dakpannen, leidden Servas in Denemarken jarenlang. In die eerste jaren wisselde in de meeste landen het Servas-leiderschap regelmatig.

De toekomst van Servas

Als we alle Servas-reizigers zouden vragen wat zo bijzonder is aan het vragen-stellend reizen dat kan leiden tot levensveranderende inzichten, zouden we de visie die Servas in het begin inspireerde nieuw leven inblazen. Destijds noemden we het een werk-studie-reis-systeem. We zouden beter kunnen begrijpen wat een samenleving maakt tot wat ze vandaag is en wat ze morgen zal worden. We zouden duidelijker kunnen zien dat de gemeenschappen waarin we leven niet in de eerste plaats het resultaat zijn van politici die vechten en zichzelf op de voorgrond zetten. Ze zijn de som van onze persoonlijke levens, onze manieren om in ons levensonderhoud te voorzien, onze relaties met onze burens en onze handreikingen naar behoeftige mensen dichtbij en ver weg. We zouden ontdekken hoe belangrijk de acties van ons, gewone mensen zijn bij het bouwen aan een gezondere toekomst van de wereld. We zouden niet langer op de achterste rij van het theater zitten en proberen de tekst van de acteurs te volgen. We zouden weten dat we deel uitmaken van het toneelstuk.

Ik denk niet dat we sociologiestudenten hoeven te zijn om te ontdekken dat leren over sociale bewegingen opwindend is en dieper inzicht geeft in gemeenschappen. Als burgers van een onrustige wereld kunnen we een verschil maken omdat alles wat we doen de samenleving van de toekomst creëert. We denken misschien dat we alleen maar naar een toneelstuk kijken vanaf onze theaterstoelen, maar in feite maken we deel uit van het drama van het menselijk leven. De mensheid in de wereld is niet alleen familie. De wereld heeft ons nodig. Ik wil zeggen dat we elkaars hulp nodig hebben als we het soort wereld willen bouwen waarin onze kleinkinderen zullen floreren. Ik denk niet dat er een "isme" is dat de meeste antwoorden heeft. Zorg en mededogen doen dat echter wel. Als deze belichaamd kunnen worden in onze manier van leven, in ons delen met diegenen die dat het hardst nodig hebben, in onze actieve deelname aan bewegingen die streven naar een leefbaardere, zachtaardigere wereld, dan is dat mogelijk.

Als elk van de ongeveer 15.000 hosts regelmatige interculturele feesten zouden organiseren zoals we in Birmingham en Jeruzalem hebben gedaan, zouden we in een jaar tijd dertien miljoen mensen kunnen bereiken en hen helpen ontdekken hoe mooi de menselijke familie kan zijn als we elkaars rijke culturen waarderen. We zouden de vooroordelen kunnen afbreken die machthebbers gebruiken, waardoor burens in Bosnië, Israël, Ruanda, Urundi, Joegoslavië, Servië en in Amerikaanse steden elkaar vernietigen. Deze bijeenkomsten zouden ons niets kosten behalve een beetje tijd en moeite. Ze hoeven niet thuis te worden gehouden maar bijvoorbeeld in de achterkamer van een café of restaurant, vaak gratis beschikbaar als we hun eten bestellen, of zelfs buiten met een picknick. En ze kunnen leiden tot veel plezier, muziek, verhalen en nieuwe vriendschappen.

Meer dan een top-down organisatie, is Servas afhankelijk van haar leden om te slagen. Degenen die niets doen, behalve wachten op travellers, helpen niet onze problemen op te lossen. Degenen die bevriend raken met buitenlandse studenten in hun omgeving leggen contacten met jonge mensen die goede Servas-travellers zouden kunnen worden. Zij die verhalen schrijven in tijdschriften die het soort reizigers bereiken die niet alleen op zoek zijn naar goedkope accommodatie of oppervlakkig toerisme. Mensen die geven om de toekomst van onze wereld en willen leren hoe ze kunnen bijdragen op een manier die een verschil maakt.

Conclusie

Sinds ik begon te schrijven aan *The Seeds of Servas* realiseerde ik me dat, hoewel er toen nog geen netwerk van Servas-hosts was, mijn reis naar India me enig idee gaf hoe opwindend een reis kan zijn voor travellers met vragen die dieper duiken in menselijke gemeenschappen. Je kunt me daarom zien als een idealist. Misschien moet ik ooit, als ik mijn andere boeken af heb, een boek schrijven over de geweldige Servas-hosts die ik heb leren kennen. Beter nog zou zijn als jij deze hosts zou ontmoeten en door de juiste vragen te stellen zou ontdekken hoe zij jouw perspectief kunnen vergroten. Ik bezocht een host in Idaho die samen met zijn vrouw als bedoeïen in Saudi-Arabië had geleefd. Urenlang boeide hij me met zijn verslag van het leven in deze samenleving. Hoewel ik zelf aan de rand van zo'n samenleving had geleefd, had ik er dus nauwelijks iets van begrepen. Toen hij klaar was, zei hij: 'Weet je, ik heb veel Servas-bezoekers gehad, maar jij bent de enige die naar onze ervaringen in Arabië heeft geluisterd'.

Het verlangen om antwoorden te vinden heeft me mijn hele leven gevolgd en heeft me ertoe gebracht om verschillende sociale bewegingen te bestuderen en eraan deel te nemen. Meer en meer realiseerde ik me dat de weg naar blijvende vrede in de eerste plaats komt van een bewust geworden bevolking. Er is geen kortere weg. Propaganda, politieke actie en alle organisaties die daaruit voortkomen, brengen mensen slechts tijdelijk in beweging. Lidmaatschap van organisaties en politieke partijen of gevechten tussen ideologische kampen kunnen het denken stimuleren, maar ze pakken zelden de fundamentele oorzaken van oorlog aan.

Gaandeweg realiseerde ik me ook dat vrede diep in de wortels van onze manier van leven liggen. Onze bereidheid om de hulpbronnen van onze overvolle planeet eerlijker te verdelen, onze acceptatie van diversiteit en ons respect voor alle mensen zijn de wortels van vrede. Wanneer een gemeenschap dat niveau van volwassenheid bereikt, zorgt de politiek voor zichzelf.

Met dit perspectief begon ik sociale bewegingen te bestuderen die hele gemeenschappen wakker hadden geschud. Dit leidde me naar de Deense landelijke beweging voor volwassenenonderwijs. Ik bestudeerde elk beschikbaar boek in het Engels en kwam tot de conclusie dat er maar één manier was om het te begrijpen: Deens leren en naar een van hun scholen gaan. De tweede beweging die ik tijdens deze reis wilde meemaken was de kibbutz. Mijn geloof in het belang van delen leidde me naar deze Israëliëse dorpsgemeenschappen. Waren hun gemeenschappen een blijvende manier van leven of een voorbijgaande periode in de pioniersfase van een nieuw land? De derde beweging die ik uit de eerste hand wilde leren kennen was de grootste geweldloze beweging in de geschiedenis: de onafhankelijkheidsstrijd onder leiding van Mahatma Gandhi. Nog voordat ik mijn Deense school bereikte, ontdekte ik dat deze bewegingen haltes waren op mijn reis naar bewustwording. Elke tussenliggende plek bood serieuze lessen, ervaringen die nieuwe kleuren toevoegden aan mijn panoramische visie. Sommige ontrafelden zelfs mijn verwarde waarnemingen. Zo ging ik met de nieuwsgierige geest van een zoeker op een zwerftocht van Noorwegen naar India. Het was een benijdenswaardige leerschool.

Naarmate elke ervaring me verder bracht, begonnen de losse stukjes van de legpuzzel een beeld te vormen. Ik begon te beseffen hoe alles totaal met elkaar verbonden is. Hoe sociale, economische, politieke en persoonlijke relaties niet alleen in elkaar passen in een complexe wereld, maar dat elke kleine gebeurtenis een rimpeling door de hele oceaan van de menselijke samenleving stuurt. Alles heeft een oorzaak en een gevolg. Niets gebeurt geïsoleerd. Beetje bij beetje ontdekte ik het geheel van de wereldwijde menselijke familie, haar inspirerende en deprimerende aspecten en haar totale onderlinge afhankelijkheid. Ik werd meegetrokken in een levenslange zoektocht, een zoektocht die ik nog steeds voortzet en die me jong heeft gehouden tot op mijn 81e.

Dankbetuiging

Dit boek zou er nooit gekomen zijn zonder de voortdurende aanmoedigingen van Richard Piro en Mary Jane Mikuriya. Gedurende vele maanden spoorde Richard me aan om de lege plekken in te vullen door constant te vragen. "Hoe voelde dat?" Zijn andere mantra's waren: "Ervaar, observeer niet" en "Show, don't tell". Het oorspronkelijke tiental pagina's groeide - vaak met veel moeite - uit tot een boek. Toen, zoals zo vaak gebeurt als creatieve mensen elkaar ontmoeten, ontspoorde de communicatie. Mary Jane kwam tussenbeide en door haar socratische manier van moeilijke vragen stellen, veranderde wat was verworden tot een versnipperd manuscript in een beknopt en - naar we hopen - krachtig verslag van het begin van Servas. In eerste instantie was het mijn bedoeling alleen te vertellen hoe ik de ideeën van Servas als een zaadje had geplant. Terwijl mensen als Connie Thorpe, Esma Burrough en de anderen in het team van de Vredesbouwer in Birmingham en natuurlijk oma Esther Harlan in Californië de echte oprichters van Servas waren. Misschien zal dit boek, zoals sommigen hebben voorgesteld, beschouwd worden als het eerste deel van een meer volledige autobiografie.

Bob Luitweiler, Bellingham, Washington